

TARTALOMJEGYZÉK

MEDITÁCIÓ	
Ittész János igemagyarázata: Isten boldog koldusai	1
TANULMÁNYOK	
Hans Heinrich Schmid: Az újszövetségi krisztológia őszövetségi előfeltételei. II. rész	6
Scholz László: Luther az urvacsora ajándékaról	14
A szerkesztők: A végső ponton.....	22
Scholz László: Azt már nem! (vers)	23
EMLÉKEZÜNK	
Dóka Zoltán: Búcsú Csengődy Lászlótól	24
DOKUMENTUMOK	
Nyílt levél a zsinathoz	29
Boleratzky Lóránd: Közgyűlési megnyitó	30
Nagy Miklós: Közgyűlési felszólalás	34
Levél a zsinathoz	37
Nyílt levél Harmati Béla püspökhöz rehabilitáció ügyben	39
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ ANGOL ÉS NÉMET NYELVEN	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 15. szám - 1991. Ősz

Főszerkesztő: BOTTA ISTVÁN (Tel.: 1-835-092)

Felelős szerkesztő: [REDACTED]

A szerkesztőbizottság tagjai: DOKA ZOLTÁN, ITTÉSZ GÁBOR, ITTÉSZ JÁNOS,
id. MAGASSY SÁNDOR

Felelős kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (Tel.: 1-662-523)

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 50,- Ft; évi előfizetési díj: 200,- Ft; külföldre 10 DM

Csekkszám: ORDASS Lajos BARÁTI KÖR - BUDAPEST - OTP XI. ker. 529-8145-2

Készült: a PATE Sokszorosító üzemében, Keszthely

Felelős vezető: Zsoldos Gábor

HU ISSN 0865-2163

Törzsszám: 257/92.

Példányszám: 920

Engedélyszám: III./EL/20/1989.

MEDITÁCIÓ

ITTZÉS JÁNOS

ISTEN BOLDOG KOLDUSAI

Igehirdetés a községi gyülekezetben, 1990. október 31-én, a reformáció emléknapján

"Amikor meglátta a sokaságot, felment a hegyre, és amint leült, odamentek hozzá tanítványai. Ő pedig megszólalt, és így tanította őket:

Boldogok, akik szegények lelki értelemben, mert övék a mennyek országa.

Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltatnak.

Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet.

Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők melegégitettek.

Boldogok, az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.

Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.

Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.

Boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övék a mennyek országa."

Máté evangéliuma: 5,1-10

Egy alkalommal azt a megjegyzést hallottam egy hittestvérünkötől, hogy nem érti, miért éppen ez a szakasz hangzik el reformáció ünnepén. Szerinte sokkal jobban is lehetett volna választani. Hiszen, véleménye szerint, számos olyan evangéliumi történet van, amely jobban kifejezné a reformáció által felismert és megvallott igazságot: egyedül kegyelemből, egyedül Krisztusért, egyedül hit által van üdvösségünk. A tékozló fiú, az elveszett juh példázatát, Zákheus történetét említette többek között ez a hittestvérünk. Megértem testvérünk gondját. Valóban kérdés lehet: miért a boldogmondások ünnepünk evangéliumi igéje.

Történeti oka van ennek. Holnap ünnepli a római katolikus egyház mindenszentek ünnepét. Ezen a hetedik századig visszanyúló ünnepen emlékeznek meg azokról a vallásos tiszteletben részesített szentekről, akiknek nincs külön napjuk az év folyamán. Nagy ünnep volt ez annakidején Wittenbergben is. Ez a nap volt a számunkra olyan fontos wittenbergi vártemplom szentelésének emléknapja, és így a búcsú napja is. Sokan jöttek ekkor Wittenbergbe a búcsú ünnepére, s nagyon sokan azért is, hogy Bölcs Frigyes szász választófejedelem ereklyegyűjte-

MEDITÁCIÓ

ményét megcsodálhassák. A messze földön híres gyűjtemény leltára a korabeli tudósítások szerint tizenhétézer darabot sorolt fel a wittenbergi vártemplom búcsújának ünnepén kincseiből. Nagy áhitattal, csodálattal, vallásos tisztelettel vették körül ezeket a kincseket, emlékezve azokra, akiket szentként tiszteltek, s akiknek testi maradványai közül sok-sok darab az ereklyegyűjtemény féltett kincsei közé tartozott. S egy másik egyházi hagyomány, egy korábbi pápai rendelkezés szerint a 11. század óta a középkori egyház minden-szentek ünnepén a boldogok evangéliumát olvasta. S amikor a száz évvel ezelőtti evangéliumok 1617-ben, a 95. évfordulójának jubileuma alkalmából ünnepséget szerveztek, s ezzel megalapozták a reformáció emléknapjának megünneplését, megtartották a régi hagyományt, s az új tartalmú, Isten egyházát megújító cselekedetért hálát adó ünnepen a most hallott igazságszavak hangzottak. És azóta is ez ünnepünk úgynevezett dégházi evangéliuma. Jól van ez így, mert felragyog benne az evangélium világossága.

Mit jelent Jézus Urunk ígéjében a nyolcszor ismétlődő szó? Mi őszerint a boldogság? Hogy emberek mit tartanak a boldogság felől, azt különösképpen nem kell magyarázni. Jézus szerint azonban az a boldog ember, aki tudja, hogy Isten szeretete üdvösségre hívta el. Urunk azt tartja boldog embernek, aki bizonyos az üdvössége felől. Jól választottak tehát őseink, most már beláthatjuk, amikor ezt az ígét választották erre az ünnepre. A reformátorok, s különösképpen is Luther Márton számára ez volt a legfontosabb kérdés: hogyan lehetek bizonyos Isten kegyelme felől? Hogyan nyerhetek bizonyosságot üdvösségem felől? Nem kell-e örök rettegésben élnem életemet, és újra és újra minden erőmet meghaladó teljesítményekkel biztosítani magamat? Talán így egy kicsit megnyugodhat a szív és lélek. Jézus tehát arról szól, hogy a boldogság az, ha az ember bizonyos lehet afelől, hogy Isten kegyelmébe fogadja, hordozza és vezeti egész életében, hogy megérkezzék hozzá a vele való teljes közösségbe. Boldog az az ember, aki üdvössége felől bizonyos lehet!

Így hallgassuk tehát Jézus Urunk szavait! A nyolc boldogmondás között vannak olyanok, amelyek hangsúlyosabbak, egyháztörténeti, teológiai szempontból különösképpen is fontosak. De mindegyiken átsugárzik ugyanaz a jézusi ígét és biztatás: ne kételkedj, ne nyugtalankodj, bizonyos lehetsz Isten kegyelme felől. Nem azért lehetsz bizonyos, mert te mindent ki- és megérdemeltél és megszolgáltál; mert olyan tökéletes és magyszerű vagy - tudjuk is magunkról, hogy ez nem így van -, hanem azért, mert Isten hűséges ígéreteihez, és szeretete hordoz napról napra.

Ki lehet bizonyos üdvössége felől Jézus szerint? Az, aki Isten előtt szegényként, koldusként áll. A reformáció által megítélt vallásosságnak éppen az volt az egyik nagy tévedése,

MEDITÁCIÓ

tévesztése, hogy gazdag embereket akart Isten elé állítani. Egyrészt olyanokat, akik a szó szoros értelmében gazdagok voltak, és pénzüket arra használhatták, hogy jótékonykodással kiérdemeljék, megvásárolják Isten jóindulatát. Másrészt az erények, a jócselekedetek lettek valutává ebben az üzletben. Legyél jó, és Isten megjutalmaz! Ilyen vagy olyan gazdagságot honorálja majd az Isten! Minket is gyakran megkísért ez a fajta gondolkodás. Nehéz is, sőt az emberszív számára lehetetlen is, belátni: nincs mire hivatkoznunk, nincs mivel büszkélkednünk Isten előtt.

Jézus Urunk szavának igazáról emberi szó minket meg nem győzhet. Hogy igaz az ő szava, arról csak Ő maga győzhet meg igéje és Szentlelke által. Ahol és amikor neki tetszik, hatékonyá teszi igéjét életünkben, s elvezet igazságának megismerésére, a boldogságra. Ahogy Luther Márton is megtapasztalta ezt. Számára nem tan volt az evangélium, nem lecke, amit be kell magolnia. Saját életében járta végig ezt az utat, amely az igazi boldogságig vezet. Őt nem emberek győzték meg arról, hogy nyugtalan szívét egyedül Isten üdvözítő evangéliuma békíti meg. Őt nem emberek győzték meg arról, hogy nyugalmat, békességet, boldogságot ad neki Isten kegyelme. A sokat harcoló, Istennel vívódó, néha még Istennel is szembe forduló Luther megtapasztalta, szegénységének megvallása a boldogság kezdete. Ez életének nagy élménye volt. S a lutheri reformációnak éppen ez volt az aranyfedezete: félelemtől, rettegéstől megkínzott emberek az evangélium által békességet találtak, boldog emberekké lettek.

Isten ma is így vezeti népét. Hangzik az evangélium, azt emberek befogadják. S eljutnak arra a felismerésre, hogy Isten előtt szegények, koldusok, nyomorultak, mégis boldogok, mert Isten az ilyeneket szereti. Ő szeret, mert ő maga a szeretet. Ezt nem lehet megmagyarázni, nem lehet megindokolni, nem lehet az emberi logika szabályai szerint értelmünk számára elviselhetővé tenni. Mégis ez az Isten ereje, minden hívőnek üdvösségére. Ez volt Luther Márton és minden evangéliumtól megragadott szívű számára a felszabadító örömhír, maga a boldogság. Aki ennek a jóhírnek örömére vágyódik, ne magában keresse az érveket; hanem hallgassa Isten szavát. Éppen az ad békességet, nyugalmat, hogy üzenetének középpontjában az a Jézus Krisztus áll, aki halálával és feltámadásával megbékíti Isten ellen lázadó szívünket.

Ez a felismerés tette hatékonyá a reformációt. Nem emberek harciassága, karakánsága, bátor kiállása, hanem a lélekben szegényeknek az a tapasztalata, hogy Isten keresi, hívja őket, hogy levegye róluk a bűnök terhét, a rossz lelkiismeret gyötrelmét. Legyőzi a bűn erejét, azzal, hogy megbocsátja Jézus Krisztusért.

A negyedik boldogmondást szeretném még külön kiemelni:

MEDITÁCIÓ

"Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégtettek." Vigasztaló üzenet ez. Bátorító üzenet. Nem szabad tehát feladni, testvéreim! Hányszor irigyeljük Luthert, neves keresztyén testvéreinket, az egyháztörténet hőseit: de jó is lenne, ha én is így tudnék hinni, ilyen erős, kitartó és bátor lenne a hitem. Milyen jó lenne, hogy ha nem venne erőt rajtam a bizonytalanság, kételkedés, félelem! Jézus szava bátorít! Nem reménytelen a helyzet. Azt ígéri, hogy megelégtíti az igazságra való éhséget és szomjúságot. Az igazság pedig az, hogy Isten könyörül Jézus Krisztusért a bűnösökön. Nem a bűnnel, hitetlenséggel, embertársainkkal szembeni szeretetlenségünkkel békél meg Isten. Bűneinket nem szíveli, de irgalmas a bűnössel szemben, aki koldusként vágyódik szeretetére. Ahol összeért a menny a földdel Jézus Krisztus keresztyénjében, ott adja hírül Isten az igazságát. Ahol az emberi bölcsesség legkevésbé gondolja, ott sugárzik leginkább a hit számára életújító szeretetének melege. Ebben bízni, ebbe kapaszkodni, ebből élni, ez lenne számunkra a reformáció öröksége. Mert mit is érne, ha történelmi lecke lenne csak számunkra a reformáció, a hősi múlt egy szelete. Semmi hasznunk nem lenne belőle. A reformáció nem a múltban van mögöttünk, hanem velünk van, előttünk van. Mert a reformáció mindig újra és újra történik, ahol emberek feladják kedvenc gondolataikat, le tudnak mondani vélt érdemeik emlegetéséről, és üres kézzel tudnak megállni Isten előtt. S ő megtölti az üres kezeket...

A kérdés, persze, az, hogy akarunk-e így boldogok lenni. Akarunk-e egyáltalán bizonyosak lenni afelől, hogy életünk útja kátyúkon, hegyeken, völgyeken, szakadékokon és hegyormokon át Istennél fog célba érni. Érdekel-e, izgat-e bennünket egyáltalán üdvösségünk kérdése?

Azért adunk hálát Istennek ezen a napon, hogy nem hagyta sötétségben egyházát. Feltárja előttünk igazságát, amely leplezi nyomorúságainkat és megvigasztalja szomorúságunkat. Ebben van békeségünk és boldogságunk.

A halottak napjának közeledtén különös súlya van a második boldogmondásnak is: "Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltnak." - mondja Jézus Urunk. Ki is élné át jobban tehetetlenségét, nyomorúságát, mint az, aki a halállal szembeesül. Akár saját szívének félelmeiben, akár szerettei sírja mellett állva, siratva önmagát, siratva övéit. Akiknek szívét az evangélium vigasztalja, azok nem úgy gyászolnak, mint akiknek nincsen reménységük. Szomorúságban, gyászban is boldogok azok, mert síron és halálon át is felragyog előttük Isten szeretete. S azt semmi nem győzheti le, mert Jézus Krisztus feltámadásával ő győzte le a legnagyobb ellenséget. Ezért valóban boldogok, jézusi értelemben boldogok azok, akik Istenben reménykednek a halállal szemben is. Akik ebben a reménységben élnek, ebben a reménységben halnak, ebben a re-

MEDITÁCIÓ

---

ménységben gyászolnak. Akik nem a halál koldusai, de Isten szegényei, s tőle várnak mindent. Valóban mindent.

Boldogok vagytok, Testvéreim, ha Isten koldusai tudtok maradni. Ámen.

"Régi időkől zengve száll Az ősök vallomása:
Hogy rendületlenül megáll, Ki üdvét tőled várja.
Más menedékünk nincs nekünk, Te vagy egyetlen reményünk
Az üdvösségnek útján.

Vándorló néped te áldd meg, Erősítsd meg igédben,
És áraszd reá Szentlelked, Hogy tőled el ne térjen!
Bátoríts, biztass hű Urunk, Míg egykor hozzád eljutunk,
És áldva áldunk téged!"

(Evang.Énekeskönyv 270,2+4.)

LUTHER MÁRTONNAK AZ EGYHÁZ REFORMÁCIÓJÁT ELINDÍTÓ, 1517 OKTÓBER 31-ÉN NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT 95 TÉTELEBŐL:

1. Amikor a mi Urunk és Mesterünk azt mondta: "Térjetelek meg!", azt akarta, hogy a hívek egész élete megtérés legyen.
40. Az igaz töredelem keresi és szereti a büntetést, a bűcsű kegye azonban felment s meggyűlölteti a büntetést, vagy legalább is alkalmat szolgáltat erre.
62. Az egyház igazi kincse az Isten kegyelmének és dicsőségének legszentebb evangéliuma.
94. Búzdítsuk azért a keresztyéneket, hogy fejüket, Krisztust megpróbáltatásokon, halálon és poklon át is követni igyekezzenek.

HANS HEINRICH SCHMID

AZ ÚJSZÖVETSÉGI KRISZTOLÓGIA
 ŐSZÖVETSÉGI ELŐFELTÉTELEI
 (Folytatás)

AZ IGAZ - A SZENVEDŐ IGAZ - JÉZUS PASSIÓJA ÉS HALÁLA

Az élet, a halál és az igazság közti viszony kérdését a korai Őszövetségben, mint ahogy az ókori Keleten, viszonylag direkt módon válaszolták meg: aki igaz, az élni fog, aki gonosz, annak meg kell halnia (Péld 11,19). Ahol igazság van, ott élet van; és az élet azért van, hogy az igazság és ezzel ismét maga az élet lehetővé váljék. Ez is összefügg azzal a nagyon régi alapvető hittel, hogy a világ mint Isten teremtménye végül is az igazságra és az életre van megalkotva. Isten maga gondoskodik arról, hogy az igazság az életre vigyen. Ezért is kiáltanak Istenhez, például a panaszszövegekben, amikor valakire igaztalanul szenvedés szakad, hogy igazságával lépjen közbe és tegyen igazságot.

A történelem mégis ellentétes tapasztalattal szolgált; azzal, hogy a valóság gyakran nem ilyen, hanem éppen az ellenkezőjét mutatja. Az igaznak, a prófétának is, aki Isten ígéjéért száll síkra, szenvedés, sőt adott esetben halál az osztályrésze, míg a bűnösnek, aki kíméletlenül tör érvényesülésre, sikere van. Csak Jób nevére akarok emlékeztetni. Ez ellentmondani látszott Isten igazságának. Új tájékozódás vált szükségessé.

Ennek a problémának a megoldására az Őszövetségben különböző próbálkozásokat látunk. A megoldás, amely végül is érvényre jutott, ez volt: Valóban van igaztalan szenvedés ebben a világban. Ez ennek a világnak az ideiglenességéhez tartozik. Isten mégis kézben tartja ezt a világot. A legtömörebben Jób szava fogalmazza meg ezt: "Ha a jót elfogadtuk Istentől, a rosszat is el kell fogadnunk" (Jób 2,10).

Sőt, mi több: az ebben a világban szerzett, s mindig erősebbé váló negatív tapasztalatokkal összefüggésben megszületik a felismerés: Az, hogy az igazság cselekedetei ebben a világban nem kerülnek honorálásra, az nem csupán üzemi baleset, hanem oka abban van, hogy ez a világ bukott világ. A világ nem olyan, mint amilyennek tulajdonképpen lennie kellene, és az ember nem olyan, mint amilyennek igazában kellene. Éppen hogy nem úgy van ebben a világban, hogy az igazság az életre visz, a gonoszság pedig a halálba. Ebben az igaztalan világban az igaznak szenvednie kell (Zsolt 34,20). Így a késő-őszövetségi és Őszövetség utáni korban egy ember szenvedése szinte közvetlen bizonyossága lesz az igazságának. Az, aki nek szenvedés jut osztályrészül, azért szenved, mert nem ido-

mult hozzá egyszerűen ehhez az igaztalan világhoz, hanem szenved a világ igazságtalansága miatt és, hordozza a világ igazságtalanságát. Ezért aztán ez azt is jelenti, hogy Isten különleges módon mellé áll a szenvedőnek. Ez a vonal a szegénységet értelmező korai zsidó teológián át egészen az Újszövetségig fut, szinte az evangéliumok boldogmondásáig, ahol a szomorkodók, a szenvedők, és az üldözöttek neveztetnek boldognak.

És itt is felbukkan a jövőre vonatkozó reménység. Jönni fog egy kor, s ebben biztos az Ószövetség, amikor a viszonyok ismét megfordulnak, amikor világossá válik, hogy ki volt igaz és ki nem (vö. Mal 3,13-18). A világnak és Istennek most elrejtett igazsága akkor nyilvánvalóvá lesz. Erről később majd Pál is szólni fog.

Csakhogy sokan meghalnak, anélkül, hogy ezt az igazságot megérthették volna! Mi történik óvelük? A késői Ószövetség válasza erre a problémára így hangzik: ők fel fognak támadni (vö. Dán 12,1b-3). A feltámadás a késői Ószövetségben az ítéletre való feltámadást jelenti, vagy helyesebben szólva: az igazság kinyilatkoztatására való feltámadást. A most elrejtett igazság akkor nyilvánvalóvá lesz. Az igazak elnyerik igazságukat, és a gonoszok végső ítéletre mennek.

Ezzel itt ismét újszövetségi kijelentések közvetlen hátteréhez érkeztünk. Ismeretes, hogy Jézus szenvedéstörténete az ószövetségi panaszszoltárok nyelvén van megfogalmazva, a szenvedő igaz szoltárainak a nyelvén, amint ezeket annak idején olvasták. Ez azt fejezi ki, hogy Jézus a szenvedő igaznak a példája. Szenvéde nem véletlen, hanem neki szenvednie kellett, mert nem vészett bele a világba, hanem - a világban - Isten oldalán állt. Ez a "kell" nem csupán egy üdvtörténeti "kell", hanem az Isten és a világ viszonyában bekövetkezett törésnek különösen mély felismerésén alapul.

Jézus ilyen értékelésének döntő alapja az Újszövetség számára a Jézus feltámadására vonatkozó hitvallásban van. Mert ha az Újszövetség Jézusról azt vallja, hogy feltámadt, akkor ezzel azt mondja ki, hogy Isten éppen ennek a Jézusnak szolgáltatott definitív módon igazságot. Igaznak tehát az bizonyul Isten előtt, aki a világ igaztalanosságát látja és elismeri, aki látja, hogy a világ igaztalanossága mindnyájunk vétkeivel összefügg, és aki a világ igaztalanosságát hordozza (vö. Mt 5,38-41; 16,24).

A tapasztalatnak és a hitnek egy hosszú története előtt állunk itt is, amely új, fontos antropológiai és teológiai téjékozódást hozott. Isten és igazság összetartoznak, bár ahogy ezt az összefüggést értették, annak jellege és módja változott. A régi, egydimenziós szemlélet, miszerint "az igazság cselekvése igazságot hoz", széttört. Bár az igazság cselekvésének a követelményéhez ragaszkodtak, az egész összefüggést idővel sokkal differenciáltabban látták. Az emberi

lét mélységei, a világ határai feltárultak, és a hit mégis kitarított Isten és az igazság összetartozása mellett. Azonban ez az összetartozás egy olyan dialektikához vezetett, amely egyébként a vallástörténetben teljesen páratlan. Amit az igazság jelent, az megáll, mégha ez ebben a világban rejtve marad is.

Enélkül az út nélkül, ezek nélkül a felismerések nélkül lehetetlen lett volna Jézus halálában meglátni a döntő üdv-eseményt. Az Ószövetség itt is nemcsak történetileg, hanem egészen jelentős mértékben teológiaiilag is előfeltétele az Újszövetségnek.

BŰN - ENGESZTELÉS - ENGESZTELŐ HALÁL

Végül még egy harmadik vonal. Az Újszövetségben Jézus halálát többszörösen is engesztelő halálnak értik: Jézus halála engesztelést hoz a világ bűnéért. Hogy értik és gondolják ezt? Ez is olyan mondat, amely csak az Ószövetségre visszatekintve érthető meg. Ehhez szükség van az Ószövetségnek még egy harmadik rövid áttekintésére is.

Ennek a tematikának általános keleti - s egyúttal ugyan-csak korai ószövetségi - gyökereihez tartozik az a meggyőződés, hogy az igazságtalanság és a vétek nem maradhatnak igazságtalanság és vétek, hanem kiengesztelésre van szükség, hogy az élet lehetséges legyen. Mert a világ, amelyből az igazságtalanságot nem űzik ki, igazságtalan világ marad. Bőségesen található az Ószövetségben helyek, amelyek arról beszélnek, hogy a gonosztettekért bűnhődni kell. A tettnek a tettesre vissza kell szállnia, hogy a világ ismét rendbe jöjjön (vö. a héber slm pi ige megfelelő alkalmazásait).

Mindenesetre a gonosztett nem száll vissza minden esetben a tettesre. Így már korán megvannak az engesztelés terén a helyettesítés különböző formái: egy pénzösszeg megfizetése, kultikus tisztulási szertartások és mindenekelőtt egy hibátlan, vétlen állat feláldozása, amelynek helyettesítésként a saját életét kell odaadnia azért, aki voltaképpen eljátszotta a maga életét.

A történelem folyamán mégis kérdések vetődnek fel itt is: Végtére is képes az ember minden vétket, amit elkövet, valóban magára vállalni, jóvátenni és levezekelni? Vajon az ember vétke nem olyan nagy-e, hogy attól teljesen tönkre kell mennie?

Ezt a problémát veti fel már a bűneset története is (Gen 3). Mert miben is áll az ember vétke e szerint a történet szerint? Ádám, az ember, a tudás fájáról akar enni, ő maga akar különböztetni tudni jó és rossz között. Közismert, hogy a "jót és rosszat" ebben az összefüggésben nem lehet a szó szűkebb értelmében erkölcsileg érteni. A jó és rossz között különbséget tenni sokkal többet jelent: az ember maga akar

különböztetni aközött, ami az élet számára előnyös és ami hátrányos. Az Ószövetség más helyei a jó és rossz közötti különbségtétel képességét mint az ember legfőbb méltóságát jelölik meg, mint ami az embert elsősorban emberré teszi. Ez nem jelent mást, mint az életét önállóan saját kezébe venni, az életéért felelősséget vállalni.

A bűneset története mindenestre az embernek éppen ezt a legnagyobb képességét tekinti a legnagyobb veszélyeztetettségének. Ez viszi őt abba a kísértésbe, hogy magát Isten helyére tegye, olyan akarván lenni, mint Isten (Gen 3,5). Őnagának ez a túlértékelése viszi az embert az embertelenségbe. Meggyilkolja a testvérét (Gen 4), és tornyokat kezd építeni, amelyek az égig érnek (Gen 11). A felelősséget azonban azért, amit tesz és mindazért, amire képes, mégsem tudja vállalni.

Az őstörténet során ezután az özönvízről szóló történet következik. Ez továbbviszi a Gen 3-ban felvetett témát, és azt mondja: ha az embernek minden vétkét magának kellene hordoznia, akkor csak az özönvíz jöhet, az ember és a világ alkonya. Hogy az ember és a világ még mindig léteznek, éppen nem az ember érdemén múlik, hanem az ígéreten. Az ígéreten, hogy Isten nem fordul el az embertől, noha az ember mindig újra vétkezik (Gen 8,21k).

Ez a gondolat, amely számunkra az Újszövetségből is közzismert, különösképpen az Ószövetségnek egy olyan textusösszefüggésében centrális, amely a keresztyán egyházban hagyományosan sajátosan ószövetséginak és az Újszövetség által meghaladottnak számít: a Leviticus (= 3 Móz) részletesen papi áldozati- és rituális törvényében. Ezek a fejezetek egy hatalmas, magától Istentől alapított áldozati kultusz képét változtatják fel, amely egy egész sor, eredetileg nagyon különbözőképpen értett áldozatot foglal magában. Ezeknek az áldozatoknak régebbi funkciójukkal szemben megváltozott az értelme: engesztelő áldozatokká lettek, olyan áldozatokká, amelyek kiengesztelik a vétekért való engesztelést.

Ebben két dolog jut kifejezésre: Egyszer, hogy az ember fő problémája bűnös megkötözöttségében látható. Másfelől, hogy ez a bűnös megkötözöttség olyan nagynek mutatkozik, hogy az ember maga magát nem tudja tőle megszabadítani. Ilyen szabadítás csak akkor történhet meg, ha Isten maga viszi azt végbe. Ezért az áldozatnak ezt az intézményét az Ószövetségben - Mózes közvetítésével - maga Isten létesíti. Kiengesztelés, a vétek megbocsátása végül is csak ott lehetséges, ahol Isten maga hozza azt létre. Ez olyan felismerés, amely nélkül érthetetlen lenne egy ilyen mondat: "Isten az ő Fiát engesztelésül adta".

Hogy az ember nem tudja magát megszabadítani a vétektől, ez néhány zsoltárnak is témája, amely a vétek megbocsátását kéri (vö. Zsolt 143,1k). Ézsaiás 53-ban, a szenvedő Isten-

szolgájáról szóló híres énekekben, ez összekapcsolódik a helyettes engesztelés motívumával, annak reményében, hogy talán egy példaszerűen igaz halála által sokak számára engesztelés jöhet létre. Egy eljátszott élet számára kiengesztelés csak ott lehet, ahol életet áldoznak föl.

Itt is közvetlenül a megfelelő Újszövetségi kijelentések előtt állunk. Jézussal olyan valakit végeztek ki, s olyan valaki halt meg, aki az összegyülekezett hitvallása szerint semmiképpen sem szolgált volna rá erre a halálra. Ő a példaszerű igaz, akinek nem a saját bűneiért kellett meghalnia. Ez a halál a vázolt gondolat keretei között nem lehetett hiábavaló. Mint ahogy egy hibátlan, bűntelen áldozati bárány halála, úgy ez is engesztelő erővel kell, hogy rendelkezze másokért. Pál mindenestre így vélekedik Róm 3,24k-ben. Ha belátjuk, hogy az ember, tekintettel a vétkeiségre, a maga igazságát és életét nem tudja biztosítani, akkor igazság és élet csak úgy lehetséges, ha Isten maga veszi el vétkünket. Jézus az "engesztelő áldozat", a hilastérion, azaz a Lev 16-beli kapporet: az a hely, ahová annak az áldozati báránynak a vérét hintik, amelyet a helyett az ember helyett áldoznak fel, akinek a saját vétkéért tulajdonképpen meg kellene halnia.

Mi több, ha Jézus, feltámadása alapján, Isten igazságának eszkatológikus, végérvényes kinyilatkoztatója, akkor halálának nemcsak néhányak számára van engesztelő ereje, hanem egy sokkal átfogóbb értelemben teremt engesztelést. Az, hogy Isten feláldozta az ő eszkatológikus Fiát, azt jelenti, hogy Isten ennek a világnak végső értelemben engesztelést és kiengesztelődést kínált. Ezt az Újszövetségben mindenekelőtt Pál hangsúlyozza. Pál aláhúzza, hogy Jézus halálával megtört a bűn hatalma. A bűn az embert többé már nem tudja megsemmisíteni, mert Isten többé már nem az, aki az embert egyszerűen a bűne szerint ítéli meg. Ezért többé nem is a törvény az Istenhez való helyes viszony kritériuma, hanem a hit, annak a tudata, hogy Isten elfogadja a bűnöst.

Igy az Újszövetség itt is egy hosszú teológiai vonalra tekint vissza. Ennek kezdetén az a meggyőződés áll, hogy a vétek nem maradhat vétek, hanem ki kell engeszteltetnie. Ennek megfelelően Istent mindenekelőtt úgy értelmezik, mint aki éppen azáltal teremt igazságot, hogy a bűnöst a megérdemelt büntetéssel sújtja. Mégis éppen ebből a háttérből nőtt ki a felismerés, hogy - következetesen véve - minden ember bűnös, és így tulajdonképpen elveszett. Egyidejűleg azonban Isten újból olyan valakinek bizonyult, aki éppen abban Isten, hogy a vétket nem torolja meg, hanem megbocsátja, és maga szerez engesztelést. Az újszövetségi kijelentések igazi mélysége itt is csak e kijelentések újszövetségi háttérén válik láthatóvá.

BEFEJEZÉS

Hasonló tradíció-vonulatok vannak más krisztológiai hagyományok mögött is. Így pl. az ószövetségi bölcsesség-hagyománytól az elrejtett, de a mennyben őrzött bölcsesség megfogalmazásán át, az újszövetségi bölcsesség-krisztológia különböző formáig vezető úton. Avagy az ószövetségi emberkép megfogalmazásától az ősember-tradícióra való utalásokon át, az Emberfia-krisztológiáig vivő úton. Ezt itt nem szükséges közelebbről kifejteni. Helyette álljon itt a zárókérdés: Miben van hát az Ószövetség teológiai jelentősége egy az Újszövetségen tájékozódó, keresztyén teológia számára?

Abból a kérdésből kiindulva, hogy mit jelent ez az újszövetségi mondat: "Jézus a Krisztus", három vonal húzható meg az Ószövetségtől az Újig:

király - messiás - Krisztus

az igaz - a szenvedő igaz - Jézus passiója és halála
bűn - engesztelés - engesztelő halál.

Az Újszövetség három alapvető kijelentésén láthattuk, hogy ezeknek - saját tanúságuk szerint - hosszú történetük van. Ez pedig nemcsak történelmi értelemben vett történet, hanem egyidejűleg és mindenekelőtt teológiai történet. Ennek a történetnek a folyamán olyan felismerések születtek, amelyek az újszövetségi kijelentések számára alapvetőek lettek. Az embert mélyebben szemlélték, a világot jelentősen komplexebbnek ismerték meg, Isten mindig átfogóbbnak és komplexebbnek is bizonyult. A történet, amely kirajzolódott, nemcsak egy dogmatörténet, és nem is csak a gondolkodásnak a története. Sokkal inkább tapasztalat-történet. Olyan tapasztalat-történet, amit nemcsak átéltek, hanem hosszan át is szenvedtek. Ez az a történet, amely előfeltételként az újszövetségi kijelentések mögött áll. Nélküle az Újszövetség nem lett volna lehetséges. Az ebbe való betekintés nélkül az Újszövetség, ha nem is érthetetlen, de a legteljesebb mértékben félreérthető maradna.

Ehhez végül még három megfontolást kell hozzáfűzni:

1. Mindhárom vonal kezdetén olyan fogalmak állnak, amelyek nem speciálisan bibliaiak: királyok és kormányzatok mindenütt vannak, és mindtől azt várják - egészen a mai napig -, hogy az igazságosságot és a békét realizálják és szavatolják. Az igazságosság problémájának az emberek között nem csak bibliai, hanem általános jelentősége van, és ennek megfelelően a vétek témájával nem csak a bibliában foglalkoznak. Mind a három vonal alapvetően antropológiai témákkal foglalkozik. Az élet, az igazi élet kérdéseiről van szó.

A történet, amit vázoltunk, ezekkel a kérdésekkel való mindig új foglalkozás története, és éppen ezekről az alapkérdésekről van szó a megfelelő újszövetségi kijelentésekben is.

Ez azonban azt jelenti: Az, hogy Jézus a Krisztus, hogy Jézus életének és sorsának üdvjelentősége van, hogy halálában engesztelésről és megbékélésről van szó, ezek nem olyan kijelentések, amelyek csak úgy vannak, és amelyeket egyszerűen csak el kell hinni. Ezek nem egyszerűen csak "vallásos" kijelentések. Sokkal inkább mindannyiukban ugyanazokról az alapproblémákról van szó, amelyekről ezeknek a szálaknak a történetében mindig is szó volt. Arról a kérdésről, hogy hogyan lehetséges az igazi élet, a béke és igazságosság kérdéseiről és a vétek kérdéséről a világban. Nos, ezekről beszél az újszövetségi krisztológia is, amely ezeknek a vonalaknak a végén áll. Ezek az újszövetségi kijelentések adják meg így a jellegzetességét e kérdések keresztyén taglalásának.

A keresztyén hit a világ alapkérdéseivel való foglalkozás meghatározott formája. Olyan foglalkozás, amit az határoz meg, ami a bibliai tradíció keretében Isten működésének és erejének a megtapasztalásán nyugszik. Ez a működés és erő az, amely az ember számára minden keserves tapasztalat ellenére az életet, az igazi életet mindig újra lehetővé tette. A hitnek ez a világra és a realitásra való vonatkozása teszi a keresztyén hitet tulajdonképpen és valóban jelentőssé.

2. Ami ezen az úton vallásilag és teológiailag történt, az többek között a következő: Ezek közül a fogalmak és megfogalmazások közül az első egy olyan megértést és hitet jeleznek, amelyben Isten és a világ nagyon szorosan egymás mellett vannak. Az ember abból indult ki, hogy Isten működése ebben a világban közvetlenül látható és verifikálható: Isten mint az alapvetően pozitív erő ebben a világban. Ez a modell, másodszorban jelentkező fogalmak által meghatározva, krízisbe került, és egyidejűleg vallásilag és teológiailag meghaladottá vált. Ami eközben lényegében végbement, az egy mindig világosabb különbségtétel Isten és a világ, Isten és az ember között. Isten szuverén módon áll szemben a világgal. Ő, ha meg kell lennie, a világ ellen is Isten: Ő akkor is Isten, ha a világ neki ellene mondani is látszik. Ez egy olyan folyamat, amely valójában vallástörténeti különlegességnek számít. S egyúttal egy olyan folyamat is, amely alapvetően abba tartozik bele, ami aztán az újszövetségnek a mondanivalója.

3. Hogy itt nem elméleti, hanem nagyon is gyakorlati összefüggésekről van szó, még végül egy utolsó ponton is evidenssé válik. A keresztyén vallásosság, a mienk is, a maga hitével nagyon ritkán áll az Újszövetség szintjén. Elég gyakran állunk most is az ókori keleti - korai izraelita fokozaton. Majd pontosan azokba a krízisekbe és kísértésekbe jutunk, amelyeknek az összefüggésére a középső fogalmak utalnak. Alkalomadtán tudunk azokról a reménységekről is, amelyek az Újszövetség végén állnak. Az újszövetségi hit azonban messze fölülmúlja mindezt. Ha valóban áll, amit mindig újra aláhúztunk, hogy a keresztyén hit nem egyszerűen birtokolható, ha-

TANULMÁNYOK

---

nem azt mindig újra el kell nyerni - és ez valóban így is van -, akkor ez a történet nem csak egy múltbeli történet, hanem egy olyan történet, amit a mai keresztyének is mindig újra végig kell járnia. A betekintés ebbe az egykori történetbe képessé tesz arra, hogy felfogjuk, hol vagyunk, és továbbvezet oda, ahová valóban jutni szeretnénk, egy igazi, jelentős, világos látású és eleven keresztyén hithez. És ha a hit elnyerésére vonatkozó kérdés a keresztyén hit alapkérdése, ami aligha vonható kétségbe, akkor világos, hogy a keresztyén hit létrejöttének bibliai, történeti ős- és előképe a magunk hite számára rendkívül jelentős és alapvető példa.

Fordította:
Ittész Gábor

JÓ HÍR A SZENVEDŐKNEK

címen jelenteti meg Baráti Körünk DR. ORDASS LAJOS püspöknek a rehabilitáció után elhangzott igehirdetéseit. A Budapest-budahegyvidéki gyülekezetben 1956. októberében végzett első szolgálatától 1958 májusáig Budapesten, vidéken és külföldön elhangzott igehirdetések gyűjteménye a nyomtatás alatt álló könyv.

Scholz László bevezető írása személyes vallomás.

A történeti időben született igehirdetések megjelentetése sokak kérését kívánja kielégíteni. Baráti Körünk régi vágyát és közegyházi tartozását teljesíti.

A könyv november hónapban jelenik meg. Tartalmánál fogva elsőrendű karácsonyi ajándékként is felhasználható. Üzenete, mondanivalója napi jóhír a szenvedőknek.

Előjegyzéseket a Kiadóhivatalba kérjük.

A 350 oldalra tervezett könyv ára kb. 300,- Ft lesz.

SCHOLZ LÁSZLÓ

LUTHER AZ URVACSORA AJÁNDÉKÁRÓL*

Az evangélikus egyház két krisztusszerezte szentségről tud Luther óta. A keresztség és az urvacsora szentsége ez a kettő. A mai előadás témája szorosán véve csak az urvacsora szentsége. Közlelebbről az, hogy mit tanított róla Luther. De éppen ehhez szükséges, hogy előljáróban néhány szót ejtsünk általában a szentségekről. A "sacramentum" szószerinti értelme: szent jel. Az egyház története folyamán különféle szent jeleket, szent cselekményeket neveztek sacramentumnak. Csak lassankint alakult ki csoportosításuk, melyek eredményeképpen a római katolikus egyház végül is hét szentséget ismert el. Ezek a következők: a keresztség, a bérálás, az oltári szentség, a bűnbánat, az utolsó kenet, az egyházi rend vagy pap-szentelés és a házasság.

Kialakult lassan a szentség-fogalom is. Eszerint három kellék szükséges hozzá: először a külső jel (materia), például a keresztségnél a víz; másodsor az igék (forma), melyek kíséretében a szentséget véghez viszik; harmadszor a cselekvő pap (persona ministri). A tridenti zsinat dogmaként mondta ki, hogy elítélendő, aki e hétnél többet vagy kevesebbet tart szentségnek és hogy valamennyit Krisztus szerezte. Ez volt az a pont, ahol Róma alaposan sebezhetőnek bizonyult. Luther 1520-ban "Az egyház babiloni fogsága" c. művében sorra kimutatta, hogy nagyobb részüket nem Krisztus szerezte. Például az egyházi rend mint szentség csak a 12. század óta van érvényben; nem is szólva a házasságról, mely "a világ kezdetétől létezett". A bűnbánat szentségénél Luther eleinte bizonytalankodik. Elfogadja ugyanis az igét: "Akiknek megbocsátjátok a bűneit, megbocsátatnak azoknak, akikéit megtartjátok, megtartatnak" (Ján. 20,23). Viszont nem talál olyan külső jelet, ami nélkül mégsem nevezhető szentségnek, szent jelnek. Marad tehát a keresztség és az urvacsora. Ezeket valóban Krisztus parancsolta. Egyedül csak ő tudja, hogy az evangélium hirdetésének parancsa mellett miért szerezte ezt a két szent cselekményt is, mely voltaképpen ugyanazt adja, amit az evangélium: Istennek Jézus Krisztusban megjelent kegyelmét. Luther el tudja fogadni az Augustinus egyházatya által közismertté vált fogalmazást: "Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum." Ámde az is nyilvánvaló Luther előtt,

* Előadás Budapest-Kelenföld 1991. november 21-én az Ordass Lajos Baráti Kör és a Kelenföldi gyülekezet közös rendezésében lefolyt szabadegyetemi előadások során.

hogy még mielőtt bármiféle szentség-fogalom lett volna, a keresztyénségben kezdettől fogva gyakorolták mind a keresztséget, mind az urvacsorát. Ha vannak is közös vonások közöttük, mindkettő külön-külön is kezdettől hozzátartozott a keresztyén gyülekezetek életéhez.

Rátérve mármost az urvacsora szentségére, feltétlen szükséges megállapítanunk, hogy Luther tanításában az urvacsorai tanítását nem szabad elszigetelten kezelni. Erich Seeberg mondja Luther teológiájáról írt művében (1940): Luther legfontosabb teológiai gondolatai nagyszerű formában kerülnek elő az ő urvacsorai tanításában. A szerzési igék, melyekre Luther szüntelenül és nyomatékosan hivatkozik, tulajdonképpen az egész evangélium summája. Az evangélium az a jóhír, hogy Jézus Krisztus szenvedései, kereszthalála által Isten nekünk kegyelmet ad, bűneinket eltörli. Értünk lett Krisztus ember-ré. Az Ige testté létele, az inkarnáció a biblia veleje. Amikor - mint látni fogjuk - Luther oly állhatatosan ragaszkodik Krisztus testi, valóságos jelenlétéhez az urvacsorában, akkor ez tökéletesen megfelel az Ige testté létele evangéliumának. Nincs más Isten számunkra, aki Üdvözítőnk volna. Ősrégi filozófikus eszmélkedés tárgya, hogy vajon a véges befogadhatja-e a végtelent? Nos Krisztus erre világos válasz, inkarnációja bizonyos felelet. Sőt igen találónak vélem, amit egy kiváló lutheri teológus (H.Sasse) mondott: voltaképpen ahelyett, hogy a véges képes befogadni a végtelent, inkább azt kellene mondani: a végtelen befogadta a végest.

Luther tanítása az urvacsora ajándékáról - így kaptam meg a címet előadásomhoz. Öröm töltött el már a cím pusztá hallására. Hiszen ez a legfontosabb: ajándékot nyújt az urvacsora! Krisztus testében, vérében részesedünk. Krisztus az adományozó és mivel önmagát adja, ő maga az adomány is. Az urvacsora az Urnak a vacsorája. Ő viszi végbe, ami láthatatlanul, de valóságosan végbe megy ígérete szerint. Mi bizonyítékunk van rá, hogy valóban Krisztus testét, vérért vesszük a kenyérben és borban? Semmi más, egyedül csak az ige, az ő ígéretes szava: Vegyétek, egyétek, ez az én testem, igyatok ebből mindnyájan, ez az Újszövetség vére. Szemünket, érzékünket egyedül Krisztus igéjére kell irányítanunk - tolmácsolja Luther. Minden az ige áll. Ez a fundamentum és ez a védelem minden tévelygés ellenében is. Idézem: "A szentség ígéit ugyancsak hangoztassuk, mert ezek az igék ezerszer fontosabbak, mint a szentség színei; és ez igék nélkül a szentség nem szentség, hanem csúfság Isten előtt." Erős szavak, ám okát adják annak a hajthatatlanságnak, melyet többfelől Luther szemére vetettek. Vívódott ő is a szerzési igék helyes értelmén. Megvallja, egyszer megkísértette őt is az a gondolat, hogy képes értelemszerűen vegye a szavakat. De balzsamír volt számára az evangéliumok tudósításán túlmenően Pál apostol határozott ki-

jelentése I.Kor. 10-ben: a hálaadás pohara Krisztus vérével való közösségünk, a kenyér, amelyet megszegünk, Krisztus testével való közösségünk! (Meg kell jegyezni, hogy itt a "közösségünk" részesedést, részvételt, résztulajdonosságot jelent, vagyis valóban részesedünk Krisztus testében, vérében.) Luther fölkiált: "Fogva vagyok, nem szabadulhatok, az ige itt van egész erejében és szavakkal nem lehet értelméből kiforgatni!" Az ige teremtő erő. Bízni lehet benne akkor is, ha értelmünknek ellene mond. Krisztus szavai nem hazudhatnak!

De hát akkor mi készítette Luthert a Róma elleni polémiaira az oltári szentség dolgában is? A római tanítás is az ún. "reálpräzenciát" vallja, Krisztus valóságos jelenlétét az urvacsorában. Csakhogy a századok folyamán rengeteg emberi találmány csatoltatott az őskeresztyének egyszerű szent cselekményéhez. Ne gondoljuk, hogy csak a "búcsúcédulák" kirívó esete miatt volt szükség a reformációra. Luther már évekkel 1517. október 31-e előtt fölismerte a "kegyelemből hit által való megigazulás"-bibliai igazságát és hosszú időbe telt, mire minden téren felvette a harcot Rómával a bibliai tanítás elhagyása vagy éppen emberi találmányokkal való kidiszítése miatt. Ez utóbbiak ugyanis az Írás mérlegén hamis gyöngyöknek bizonyultak.

A IV. lateráni zsinat 1215-ben elfogadta az átlényegülés, a transsubstantiatio dogmáját. Ez következményeiben súlyos hibának bizonyult. Ésszerűvé akarta tenni az urvacsora szentségének a titkát. Egy katolikus könyv írja: "Arra a kérdésre keresünk választ, milyen alapon válik Krisztusnak az oltári szentségben való jelenléte a gondolkodó ész számára elfogadhatóvá." Aquinói Tamás, az angyali doktor, Aristoteles anyagelméletét használta fel a titok megmagyarázására. E filozófiai gondolkodás az anyagban megkülönbözteti a lényegét (substantia) és a járulékot (accidens). Az első önmagában is jelen van: az utóbbit az előbbi mint alany hordozza. A természet rendjében a lényeg nem szokott megváltozni, ha járulékai megváltoznak is. Viszont a lényeg pusztulásával a járulékok is megsemmisülnek. Például az ember substantiája megmarad, ha változnak is a járulékei: gyermekből felnőtt lesz, öltözetet cserél stb. De ha a fa elpusztul, akkor elveszti színét, virágát, tulajdonságait is. Nos ennek analógiájára alakult ki az a "szakramentális logika" (L.Fendt kifejezése), mely az átlényegülés dogmájának csodafüzérét teszi racionálissá. Az első csoda az, hogy a pap megszentelő szavaira (consecratio) a kenyér és bor szubsztanciája eltűnik. Nincs többé ott a kenyér és bor, csak Krisztus teste és vére. Második csoda: az átlényegülés után a kenyér és bor színe mégis megmarad, noha a lényeg eltűnésével a járulékoknak is meg kellett volna semmisülniök. A következő csoda a productio: Krisztus testének, vérének a létrehozása; átváltozás történik: a kenyér

egész szubsztanciája testté, a boré vérré válik. Krisztus jelen van az elemek fátyolában. Továbbá: az egész Krisztus ott van mindegyik szín alatt és tökéletesen jelen van a színek bármely részecskéjében. Végül permanens is a jelenléte: megmarad mindaddig, míg csak a színekből van valami.

Ebből a tanításból alakulhatott ki az eucharisztikus kultusz. Az átváltozott ostyát imádás illeti meg. A misében az Urfelmutatás az imádás pillanata. A megszentelt elemeket megőrzik. Megkezdődnek a tabernákulum előtti szentség-látogatások. A 13. századtól már szentségi körmenetek sokasága tapasztalható. 1264-ben IV. Orbán pápa dekretumot bocsát ki Krisztus testének évenkénti ünneplésére: ezek az Urnapi körmenetek. A 14. századtól kezdve demonstratív jellegű öltözetek: meg kell szégyeníteni a hitetleneket, eretnekeket. 1551-ben a tridenti zsinat egyik ülésén ezt a célt megerősítik a protestantizmussal szemben is, hogy azok észre térjenek. Azután 1881-től kivirágzanak az eucharisztikus kongresszusok. Luther persze mindezt előre nem láthatta, de az átváltozás tanítását elvetette. Nem a mi dolgunk a "Hogyan?" kérdésre észszerű spekulációkba bocsátkozni; nem kitételekre és imádsárra szerezte Krisztus Urunk a szentséget, hanem hogy éljünk vele s elfogadjuk ajándékát!

Az eddig említett kritikánál is élesebb szavakkal ítéli el Luther az Eucharisziát mint áldozatot. Az áldozat gondolata, vagyis az, hogy az ember Isten kiengesztelésére cselekedjék valamit, korán becsúszott a keresztyén egyházba s egyre inkább elburjázott, miután az átlényegülés tanítása uralkodóvá vált. A tridenti zsinat azt mondja, hogy a misében történő két szín alatti átváltoztatás megjeleníti (repraesentatio) a keresztfán egyszer bemutatott áldozatot. A Római Katekizmus pedig így szól: "Egyugyanannak az áldozatnak valljuk tehát és kell tartanunk azt, amit a szentmisében mutatunk be és amely a kereszten mutatott be." ezek alapján érthető, hogy általában a keresztfán történt egyszeri áldozat vértelen megújításáról, ismétléséről hallunk. Gyakorlatban a mise-kultusz a katolikus kegyességnek a szíve. Misét hallgatni, bemutatni, befizetni magunkért, rokonainkért, élőkért, sőt holtakért: erre unszol a katolikus egyház. A reformáció korában igen megszorodtak a különféle misék! Csüdes misék, megvásárolt misék, a tisztítóhelyen szenvedő lelkekért mondott misék. Gyakorlatilag ezzel lehetett jóvá tenni élők-holtak vétkeit. Luther keményen elítéli az oltári szentségnek emberi részről való áldozattá tételét. Az Írás világosan mondja, hogy Krisztus egyszer halt meg a bűnösökért s halálának ajándékát adja a szentvacsorában. Mi csak elfogadók vagyunk, csak azok lehetünk. Bibliái mértéken mérve szó sem lehet arról, amit például Aquinói Tamás mond, hogy a mise-áldozat Krisztus testének valóságos feláldozása és elégtévő

hatású. Krisztus a keresztfán tett eleget bűneinkért - egy-szersmindenkorra!

Mindezek mellett se feledjük, hogy Luther a római egyház-zal együtt vallja Krisztus valóságos jelenlétét a szentségben s ez az áthidalhatatlan ellentétek mellett is összetartó ka-pocs.

Luther emellett az igazság mellett akkor is kitartott, amikor egy második fronton kellett küzdenie, az urvacsora kérdésében. Hamarosan akadtak ugyanis olyanok, akik az urva-csorát illetően - de más egyházi tanítások és szokások dolgá-ban is - keveselték Luther reformjait! Krisztus valóságos je-lenlétét az urvacsorában "római maradványnak" bélyegezték. Luther megint csak az ígére hivatkozik: hoc est corpus meum. Ámde ezt szerintük csak jelképesen szabad értelmezni: a ki-osztott kenyér szerintük csak jelzi, jelképezi (significat) Krisztus testét. Jézus szavát tehát nem szabad szószertint venni. Svájcban Zwingli volt az, aki az urvacsora szentségét egyszerű emlékvacsorává szűkítette le. Legfeljebb lelki táp-lálékról lehet szó, szellemi evésről. "Krisztus testét enni lelkileg pedig jelenthet-e mást, mint Krisztusban hinni?! Nos a hitet magától értetődően Luther is erősen hangsúlyozza, ha javunkra akarunk járulni az Ur asztalához. De fogva van az ígék egyszerű, megmásíthatatlan értelmétől: Krisztus valóban adja testét, vérért az ő vacsorájában. Ismeretes, hogy a pro-tesztánsok egységének megőrzése végett 1529-ben Marburgban négy napon át tanácskoztak Luther és Zwingli, társaikkal együtt. Luther nem volt merev, kész volt sok kérdést másod-lagosnak ítélni a testvéri egység megőrzése végett. Csak egyhez ragaszkodott, Jézus ígérének elismeréséhez: "Ez az én testem." Krétával előre felírta az ígét az asztalra s a vita végén fölemelte a takarót: lássátok, ez Jézus szava!

A svájci reformációban később Kálvin került az élre. Ő Luther és Zwingli közt igyekezett helyet foglalni. Hangsú-lyozza a szentség isteni adományát, benne Krisztus valóságos jelenlétét, de azt végül is lelki-szellemi módon érti: a Szentlélek által száll alá hozzánk Krisztus és emel föl min-ket magához, amikor hitelt vesszük a sakramentumot.

Luthertól távol állt a racionalizmus éppúgy mint a spiri-tualizmus. A bibliai realizmus tarotta őt fogva. Az Ige test-té lett. Az ember Jézusban jelent meg köztünk az Isten. A görög filozófiából furakodott be az egyházba a testinek a le-értékelése. Ez a bibliától merőben idegen. A testi önmagában nem rossz. A bűn persze mindenestül megrontotta az embert. De "Isten útjainak vége a testesülés" - mint azt egy teológus találon megfogalmazta -, mind a feltámadás dicsőséges testé-ig. A szentségben sem mellékes hát a külső jel. Isten a bel-sőt külsőképpen akarja. A lelkit a testivel váltja valóra. Luther egyizben az urvacsora szentségét "átkelőnek, hídnak, ajtóknak, hordozó ágyknak" nevezi, amin át az ember ebből az

életből átjut az örökéletbe. Az ember érzékekkel van felruházva, lát, hall, tapint. Isten a szentségben, a szentség külső jeleiben annyira közel jön hozzánk, érzékelő emberekhez, hogy láthatjuk, tapinthatjuk. A régiek a szentséget "látható igének" nevezték. Tulajdonképpen a szentség sem ad többet, mint az ige, a szóban, élőszóban hirdetett evangélium: Krisztus meghalt értünk. Sajnos, hogy a szót, a prédikációt gyakran csak a szomszédunk számára halljuk, hallgatjuk. Az úrvacsora félreérthetetlenül individualizál: nekem kell letérdelnem, saját számmal vennem az elemeket, szinte érzékelnem kell a hitet: értem, értem feszített meg az Úr! Isten ugyan mindenütt és mindenben jelen van, semmiből ki nem zárható, de nincsen számunkra mindenütt megfoghatóan jelen. Ezért ad helyet, lehetőségét arra, ahol, amiben velünk magát megtaláltatja! Krisztusban, az igében, a szentségben találtatja meg magát - kegyelmesen. Mert Isten a maga pusztá mézítelen istenségében elviselhetetlen a teremtmény számára. Ott kell őt kitapintanunk, mondja Luther, ahol elviselhetően adja magát.

Persze, hogy ezt a láthatatlanul, de valósággal jelen lévő Krisztust megragadnunk, tőle ajándékot kapunk csak hittel lehet. A szentség ugyan annyira objektív, hogy a hitetlen szájában is szent a kenyér és a bor, de mint Pál apostol figyelmezteti a korinthusiakat (I.Kor.11,29.), az ilyen méltatlanul odajáruló itéletet eszik és iszik magának. A lutheri úrvacsora-tanításának jellemző része a "hitetlenek evéséről" szóló szakasz. Ez felelőssé teszi az embert. Szent és félelmetes szentség is az úrvacsora. Könnyelműen, pusztá megszőkásból vagy éppen gonosz szándékkal nem tanácsos magunkhoz venni, Persze Luther is ismételten kifejti: nem arról van szó, hogy csak akkor járuljunk az Úr asztalához, amikor tisztának érezzük magunkat. "Ha azt lesed, hogy kifogástalan tiszta légy, akkor ugyan sohasem járulsz oda" (Nagykáté). Éppen azoknak kínálja az Úr szent testét, véré, akik tudatában vannak fogyatékoságuknak, akiknek fáj minden bűnük annyira, hogy megvallják azokat s őszinte gyónásban magukat elítélik. Ezeknek hoz az úrvacsora vétele feloldozást, bűnbocsánatot, szabadságot az új életre és kincset érő örömet. Ehhez azonban hinni kell az igében, Jézus ígéletében: éretted adatik, néked, személyesen neked osztom ki engesztelő áldozati halálom javait.

Luther az úrvacsora legfőbb ajándékát a bűnbocsánatban jelölte meg. Ámde ezt a szót gazdag tartalommal használta. A Kiskáté szerint: "Ahol bűnbocsánat van, ott élet és üdvösség van." Nem egy drágagyöngyöt kapunk tehát, hanem egy kincsesháza lépünk be. S ez magától értetődik, hiszen Krisztussal egyesülünk, aki megbékéltet Istennel, az Újszövetség örömeivel tölt el; nemcsak eltörli bűneinket, megnyugtatja háborgó lelkesmeretünket, de erőt ad az új élet harcaira, sőt táp-

lálja testünket az örökkévalóságra. Aki az úrvacsorát ilyen felséges ajándéknak látja, az fogja fel igazán egyik legszebb nevét: eucharisztia. A szó szép hálaadást jelent. Persze nem könnyű az embernek a bűnvallás, de Luther szerint még a gyónásban is a hit és a feloldozás öröme a fontosabb! Evégett kell megtennünk. A Nagykátében magyarul: bűneink megvallása a mi cselekedetünk; a feloldozást azonban Isten végzi igéje által és "ez a második a feljebbvaló és nemesebb", ez teszi a gyónást gyönyörűségessé és vigasztalóvá.

Nem volna azonban teljes az úrvacsora ajándékának ismeretése, ha csak a Krisztusban nyert bűnbocsánatot hangsúlyoznánk. A Krisztus testében, vérében való részesedés, közösség (communio) kihat a hívek egymás közt való közösségére, egymásban való részesedésükre is. Hiszen nyilvánvaló, hogy mindnyájan ugyanazt a minket szerető Krisztust veszik a szentvacsorában. Gyönyörűen festi le Luther az úrvacsorát úgy is, mint a "szeretet szentségét". Nem véletlen, hogy Jézus a kenyéret és a bort választotta külső jelül. A kenyér sok megörült búzaszemből lesz, a bor sok megpréselt szőlőszemből. Ezek a szemek elvesztik saját alakjukat, hogy egy kenyérré, egy itallá lehessenek. Krisztus is így vette fel a mi alakunkat odahagyván istenségét, vállalván az emberi sorsot és halált. A keresztyéneknek hasonlóképpen kell elhagyniuk saját alakjukat, önző érdekeiket, lemondaniuk saját javaikról és felvenniük testvéreik minden aját-baját. A gyülekezet a szeretet közössége. S ezt legnagyobb mértékben a közös úrvacsoravétel munkálja. Az úrvacsora gyülekezetteremtő erő. Az úrvacsora élvezése nemcsak a Fővel, de a tagokkal is egyé tesz.

Itt nyílik röviden alkalmunk arra, hogy igazolva lássuk, miért helyteleníti Luther az oltári szentségnek egy szín alatt való kiszolgáltatását. Csak a 13. századtól szokásos ez Nyugaton. (Keleten máig két szín alatt szolgáltatják ki.) A kehely élvezését azért tartották fenn csak a papoknak, hogy őket a hierarchia kiemelje. Ez a történeti igazság. A teljes szentség azonban mind a kenyérnek, mind a pohárnak vétele valamennyi hívő számára. Luther ún. asztali beszélgetéseinek egyikében olvassuk, hogy egy előkelő osztrák vendége állította: Magyarországon akadnak olyan papok, akik mindkét formában osztják ki a szentséget, hol egy szín alatt, hol két szín alatt. (Elképzelhető ez abban az átmeneti időben.) Mi erről a véleménye? Luther válasza: ha egyszer megvilágosodtak afelől, hogy Krisztus két szín alatt rendelte, akkor nem volna szabad többé egy szín alatt kiszolgáltatniuk. Pál apostol szerint is a gyülekezeti úrvacsora alkalmával mindig az Úr halálát hirdetjük! Vagyis halálának jelentőségét. Az ő halála azonban olyan erőszakos halálnem volt, melyben külön vált a test és vér. Ennek mintegy szemléltetője az, hogy az oltári szentségben kenyéret és bort veszünk magunkhoz, két külső jegye van ennek a szentségnek, két szín alatt kapjuk. (Talán említsük

meg, hogy a Luther által is megtartott "oltári szentség" elnevezés egyfelől arra utal, hogy ezt a szentséget az oltárasztalon készítik el, de mélyebb értelmében bizonyára a Golgotára mutat, az ottani "oltárra", Jézus egyszeri áldozatának nevezetes helyére.)

Be kell fejeznünk, holott akadna még bőven mondanivaló. Egyet azonban mégsem mulaszthatok el. Annak a szomorúságnak a kifejezését, hogy mi mai evangélikusok mennyire tudatlanok vagyunk az úrvacsora szentségét illetően és mily gyéren élünk vele. Mind tanításban, mind gyakorlatban Luther minket is elmarasztalhatna. Panaszkodott ő különben már a wittenbergiek ellen is, mondván, hogy a pápaság alatt, midőn kényszerítették őket, hogyan futottak a misékre, mióta pedig önkéntes és szabad az odajárulás, mennyire hanyagok, fagyosak, közönyösek. A Nagykátében írja: "Senkit sem szabad az úrvacsorához kergetni vagy kényszeríteni... De emellett nem szabad feledni, hogy azok, akik hosszú időn át elmaradnak és elidegenülnek a szentségtől - nem mehétnek keresztyén számba!"

Luther maga jó példát mutatott. Asztaltársa és első életrajzírója, Mathesius tanúsítja, hogy gyakran meggyónt és vette a szentvacsorát. (Akkor még külön volt a kettő.) És vígasztalódott kísértései között az abszoldcióban! Vagy amikor a Wartburgról visszatért, két istentisztelet közt, melyeken ő prédikált, az ágostonos priortól vette az úrvacsorát. Az ágostai birodalmi gyűlés idején meg Koburgban az ottani lelkes kezéből. Luther tanácsolja, hogy ne halogassuk. Győzzük le kedvetlenségünket, hidegségünket, hiszen a szentég olyan tűz, mely fölmelegíti. Az igehirdetés maga is arra sarkall, hogy odalépjunk az oltárhoz.

Sokkal nagyobbra kell tehát tartanunk ezt az ügyünket, mint megszoktuk. Kiváltképpen itt mi kevésszámú evangélikusok, kik számos idegen hatás alatt szinte elfeledtük a lutheranizmus komoly úrvacsorai tanítását és gyakorlatát. Az úrvacsorától való tartózkodás végül is hideggé, sőt nyerssé tesz bennünket, mondja Reformátorunk; a vele való gyakori élés viszont a Krisztusban, keresztyénségünkben való növekedést segít. Fel kellene újítani egyházunkban az úgynevezett káté-prédikációkat. A Nagykáté is úgy keletkezett, hogy Luther sorra prédikált a Tízparancsolatról, a Miatyánkról, a Hiszekegyről (ez már öelötte is szokásban volt) és a két szentségről! Ez utóbbit ő kezdte el. Hozzácsatolta aztán a Kis- és Nagykátéhoz, így lett azoknak végül is öt főrésze. Az úrvacsoráról szóló tanítás és az úrvacsorával való élés gyakorlata tulajdonképpen együttjár. Ez hozna számunkra is gyümölcsöket.

Legvégére hagytam Luthernak egy megragadóan szép hasonlatát erről a szentségről. Ha összevetjük az Aquinói Tamástól vett csoda-füzérrel, föllelhetjük benne a jelentős különbséget, de még inkább Reformátorunknak az igén alapuló gondola-

tokban is gazdag teológiáját. Idézem: "Nézd csak, milyen szép nagy csodálatos dolog az, ahogyan minden egymásba fonódik és szentségi lényeggé lesz. Elsők az igék, mert az igék nélkül semmi sem volna a kehely és a kenyér. Továbbá kenyér és kehely nélkül nem volna jelen a Krisztus teste és vére; Krisztus teste és vére nélkül nem volna meg az Újszövetség; az Újszövetség nélkül nem volna bűnöknek bocsánata; s a bűnöknek bocsánata nélkül nem volna ott az élet és üdvösség. Így az igék először a kenyeret és a kelyhet ragadják a szentséghez; a kenyér és kehely Krisztus testét és vérét fogja; Krisztus teste és vére az Újszövetséget fogja; az Újszövetség a bűnök bocsánatát fogja; a bűnök bocsánata pedig az örökéletet és üdvösséget. Lásd mindezt nyújtják és adják az úrvacsora igéi, mi pedig a hitünkkel ragadjuk meg azt!"

Íme a fénylő acanylánc. Ne nyakunkba függesszük. Őrizzük hálaadással, hittel a szívünkben!

A VÉGSŐ PONTON...

Reformáció ünnepére tekintve közöljük Scholz László e nagyszerű versét, amely híven fejezi ki Luther Márton és reformátortársai, de az egyháztörténet valamennyi bátor hitvallója lelkületét, akik mind lelkiismeretük foglyaiként szóltak és cselekedtek, mert eljutottak a végső pontig, ahol már nem lehet tovább hallgatni s tétlenkedni.

Magyarországi evangélikus egyházunk reformmozgalma 1984 óta máig ugyanezzel a lelkülettel lépett és lép egyházunk nyilvánossága elé. Soha nem hatalomvágy mozdított bennünket, ahogyan ellenfeleink próbálják önmagukkal és másokkal is elhíttetni, hogy ne kelljen mondanivalónk tartalmára figyelniük és felelniük. A jövőben is reformátorainknak ezzel a lelkületével szeretnénk szólni és munkálkodni egyházunk valóságos megújulásán.

A vers 1987-ben keletkezett. Vagyis éppen abban az évben, amikor Isten újra megadta egyházunknak a radikális újat-kezdés kegyelmét, de egyházunk nem élt vele.

A szerkesztők

AZT MÁR NEM!

Nem kell ahhoz dacosnak lenni,
szembeszállónak, elvakultnak,
maradinak, ki nem tud haladásról,
makacs örzője csupán a múltnak,
sőt lehet valaki hajlékony, nyitott,
cseppet sem rest az okulásra,
megejtheti az új, a holnap varázsa,
de mégis el kell jutnia egy szóig,
melyre, hogy kimondja, belső hang szólít:
Ezt már nem!

Nem szükséges, hogy a mindennapi ember,
ki hősi szerepre nem vágyik,
rá gondolni sem mer,
valami nagy történelmi órába jusson,
talán éppen Lutherrá legyen,
ki vallást tett bátran ötödik Károly
trónja s Róma hatalmasai előtt,
majd meg visszajáról
megállította Karlstadtot, Münzert,
a nálánál is többet követelőt,
kiáltván:
Azt már nem!

Mindenki juthat odáig, kell is jutnia,
hol határa van az engedékenységnek,
hol mellének vágódik a sorompó rúdja,
hol nem mondhat mást az emberfia,
erejéből futja vagy nem futja,
veszti vagy sem népszerűségét,
látja vagy nem szava-tette végét:
Azt már nem! - mondja,
egy tapodtat sem tovább,
vagyok a lelkiismeretem foglya.

1987.

DÓKA ZOLTÁN

BÚCSÚ CSENGŐDY LÁSZLÓTÓL

Évek óta fogalmazok magamban egy levelet, amelyet utolsó személyes találkozásunkkor ígértem válaszul egy halkán maga elé mondott kérdésére: "Ugyan, ki érti az én utamat?!" Igaz, nyomban vissza is vonta a kérdést azzal a szelíd kédvességgel, amely egész lényére jellemző volt: "Kérlek, bocsáss meg! Hangosan gondolkodtam. Ez egy nem fontos kérdés." "De igen, Laci, - feleltem - ez nagyon is fontos kérdés! Sok egymással való bajunk egyik oka éppen az, hogy nem értjük egymás útját. Talán én sem értem a Tiédet. De egyszer, ha lesz egy kis nyugodt időm, megírom Neked, mit gondolok Rólad." "Jó, írd meg, Zolikám!" - felelte mosolyogva.

A levélírás végül is elmaradt. Két okból is. Egyrészt az események egyre messzebb sodortak attól a szituációtól, amelyben a fenti beszélgetésünk történt. Másrészt egyre inkább rádöbbenem, mennyire keveset tudok róla ahhoz, hogy egyfajta portrét készíthetnék. És jó is, hogy nem fogtam azonnal íráshoz. Hiszen a kép, amit önmagunkról festünk egy életen át, csak halálunkkal készül el egészen. S ő éppen életének utolsó éveiben jelentős vonásokkal gazdagította önarcképét.

Hadd legyen ez az emlékező írás megkésett levél, a régi kérdésre felelő testvéri vallomás és egy szál virág a sírra, amelyben szüleivel együtt pihen.

+

Csengődy László evangélikus lelkész összetéveszthetetlenül sajátos, veretes egyéniség volt. Bizonyára van, aki felrója neki ezt a "besorolhatatlanságot". Magam azok közé tartozom, akik javára írják. Azt hiszem, hogy ez főként erősen intellektuális, filozófikus szellemiségével függött össze. Szelíd szeretettel kereste az utat mindenkihez, de a Názáretin kívül senkit nem követett. Makacsul tudta védeni azt, amit igaznak ismert fel. De beszélgetéseink során úgy tapasztaltam, hogy nem önmagába, hanem az igazságba volt szerelmes, s ezért meggyőző érvek esetén fel tudta adni álláspontját. Különösen ismeretelméleti beszélgetéseink jelentenek számomra ma is kedves emléket. Milyen nagy volt közös örömünk, amikor együtt érkeztünk meg 1Kor 13-hoz, a töredékes és a tökéletes, a rész szerint való és a teljesség megkülönböztetéséhez! Most új fényrel cseng vissza bennem e közös öröm. Hiszen ő már túllépett a földi halandónak szabott határon, a teljesség végleges és végtelen világába!

1984-ben lettünk harcostársakká. Még Kuchenban, ahol a Nyílt levelet írtam, hallottam örömmel sógora telefonhívásából, hogy Ordass Lajos lelkipásztoraként lenyűgöző bátorsággal a nyilvánosság előtt követelt igazságtételt halott püspöke számára. És milyen örömmel öleltük meg egymást, amikor hazatérésem után Kendeh Györggyel és Boleratzky Lóránddal együtt meglátogattott!

Ma már megértem azt is, hogy nem állt be a Testvéri Szó mozgalom induló csapatába, noha lényegében egyetértett kritikai gondolatainkkal. Sokszor jutott eszembe róla Márai Sándor "Magányos lovas"-a. Vannak, akik ugyanazon cél felé is csak egyedül szeretnek lovagolni. Aki e magányos lovaglásban individualista önzést vél felfedezni, az legalábbis az ő esetében téved. Hiszen a közösségért lobogott, perelt, lázadt, csüggedt, remélt mindhalálig! Számomra vitathatatlan bizonyossága ennek az a sok levél, amit ebben az időben kaptam tőle. Hasonlóképpen az Ordass Lajos püspökségéről készített összeállítás, amelyre oly érzékenyen reagált mind az ÁEH, mind a kollaboráns egyházvezetés. Milyen igaza volt akkor is, amikor megjósolta, hogy kik fogják mozgalmunkat belülről szétzilálni!

Sokat vitatkoztunk. Különösen 1986 tavaszán, a Testvéri Szó nevű irat megjelenése idején állandó vitatémánk volt Róma 13 helyese értelme, az egyház és állam viszonya, reformmozgalmunk szerepének teológiai értékelése, egyházi struktúránk radikális megújításának szükségessége, vagy éppen a lutheránus identitás alapkérdései. Olyan vitapartner volt, akinek érvelése mögött még az árnyéka sem húzódtott meg anyagi érdekeknek, uralmi vágyaknak, karrierizmusnak. Azért vitázott, mert szerette az Igazságot és szerette az egyházat. Ezért is maradt meg közöttünk vitáink ellenére mindvégig a meleg barátság. 1986 karácsonyán küldött üdvözlő lapján ezt írja: "Szép karácsonyt kívánok Mindnyájatoknak a betlehemi csillag közelebb érkezésével és reménysegeink megvalósulásával... Sok szeretettel és barátsággal: Laci".

+

Egyszer azután ritkulni kezdtek találkozásaink. Mintha kibeszélgettünk volna magunkat. Utoljára Pesten, Kendeh Györggyéknél voltunk együtt. Elmondta, hogy egy idő óta az egyik ÁEH-főosztályvezető rendszeresen magához rendeli kihallgatásra. Ekkor ígértem neki azt a bizonyos levelet is.

Ezután már csak azt hallottam, hogy feleségével együtt kimentek a fiúk után és kint is maradtak Tübingenben. Fájts a hír! De nem csodálkoztam. Sőt! Éppen ez a nagy elhatározás tette egészen tisztává és egyértelművé a képet, amit ő maga festett önmagáról a lelkemben. Amikor pedig annak híre ért el hozzám, hogy agyvérzés bénította meg a testét, megkönnyeztem és beírtam az én mártírjaim névsorába, azok közé, akik inkább szenvedtek vagy éppen elmenekültek, de nem lettek testvéreik áruelői, sem áruulásuk haszonélvezői.

EMLEKEZÜNK

Betegsége hírének vétele után szándékosan nem írtam neki Tübingenbe. Nem tudtam felmérni, hogyan hatna rá. Nem akartam felzaklatni. Végül tőle jött levél. Fél éven belül három is. Mindhárom mély bepillantást enged a szerző gondolataiba. Őszinte és rendkívül tanulságos levelek. A következőkben az özeveg hozzájárulásával idézek belőlük néhány jellemző és informatív szakaszt.

Az elsőben - 1990. július 4-i dátummal - saját döntését értelmezve, sokatmondóan ezt írja: "...az embernek csakis lelkiismerete szerint kell és szabad tennie. Azt kell tennie, amit tennie kell, ami az adott helyzetben a szó szoros értelmében az életet jelenti számára. A többi pedig majd elintéződik. Ebben persze rengeteg feszültség és fájdalom, bizonytalanság van, de mindannyian azt láttuk és tapasztaltuk, hogy ezeknél nagyobb és hatalmasabb az Élet, amely egy furcsa pillanatban különös követelménnyel kényszerít valamilyen feladat vállalására, s amelynek megtételében csak annyi az öröm, hogy megtettem azt, ami éppen rám bízott..."

A második levelet 1990. október 1-én írta. Ebben őszinte szóval panaszolja, milyen nagy csalódás volt számára, hogy nem képezhette magát tovább külföldi egyetemeken: "Amikor én tettem fel a kérdést Vető és Káldy püspököknek egy ösztöndíj és kiutazás lehetőségével kapcsolatban, azt válaszolták, hogy ehhez jobb politikai megfelelés szükséges, mint amivel én rendelkezem. És ezzel a dolog már le is került a napirendről... Ez a kérdés és a mögötte meghúzóó igazságtalanság a mai napig is bánt és sért engem... s Te magad tudod a legjobban, hogy mi mindent veszítettem én ezzel, ami semmivel nem pótolható, történjék bármi is az egyházi változások terén... Igazságérzetem kiabálásait azóta sem tudtam elcsendesíteni." Bizony, megrendítő szavak! Valóban felháborító, hogy micsoda szellemi rablás és tékozlás folyt itt, a hazában és az egyházakban is, évtizedeken keresztül. Micsoda visszahozhatatlan lehetőségek veszttek el! Mily nagyot vétettek népünk és egyházaink ellen a hatalom bitorlói, akik szabad lelkű, önálló egyéniségeket, tehetséges fiatalokat elnyomtak, mert félték tőlük, és megakadályozták, hogy képességeiket kibontakoztassák! Csoda-e, ha ma az egyházak minden tekintetben mélyponton vannak, és törött szárnyú madárként vergődnek a porban ahelyett, hogy élve a szabadsággal, magasba szárnyalnának, mások tekintetét is az ég felé emelve?!

A harmadik levelében (1991. január 4.) szomorú adalékot közöl Testvéri Szó mozgalmunk történetéhez: "Midőn az Ordass püspökről írt összeállítás miatt az ÁEH főosztályvezető számonkérésre többször berendelt magához, akkor ezeket a beszélgetéseket emlékeztetőül magamnak otthon kazettás magnószalagra mondtam. Ezeket ide is magunkkal hoztuk. Mostanában végighallgattam őket, és arra a felfedezésre kellett szert tennem, hogy a főosztályvezető akaratlanul, de elárulta azt, hogy a

Testvéri Szó megbeszéléséről és az aláírásokról valaki a kis társaságból részletesen tájékoztatta őt. Ez ma már, hála legyen Istennek érte, mellékes dolog, de akkoriban egyáltalán nem volt közömbös. És bennem sajnálatosan még ma is felveti a megbízhatóság kérdését: mit várhatok azoktól és mennyiben hihetek azoknak, akik egyetértésben ugyanazt akarják...?"

Feleségével és egész családjukkal együtt viselt sorsuk fájdalma és hazai egyházunk belső helyzetének kritikája nem a bosszú, hanem az igazságérzet szintjén kapcsolódik egymáshoz a második levél következő szakaszában: "Amikor mi évekkkel ezelőtt eljöttünk Magyarországról, megfontoltan hagytunk mindent otthon, a lakásunkat egy csomó könyvvel és egyéb, a halandó embernek szükségese értékkel, s ezeken kívül még más, az életet széppé tevő földi javakat. Megfontoltan hagytunk ott állami és egyházi embereket, akik nekünk már elviselhetetlenül sok izgalmat és gyötrelmet okoztak... egy valamit elfelejtettünk otthon hagyni,... az igazságérzetünket. Most is néhány nappal ezelőtt jutott el hozzánk "A fal" áttörése c. írásod, melyet nagy örömmel és egyetértéssel olvastunk, megszemlénően helyeselve azt, hogy a pártállamtól pozíciót kapott urak váltsanak szűkebb pályára, és úgy próbáljanak a jó szolgálatra alkalmasak lenni. Ezen egyetértés mögött nincs semmi bosszúvágy, avagy ingerültség a megtorlásra, hiszen itt mire lenne ez nekünk jó, de igenis van valamiféle igazságérzet, amit talán nem kell magyaráznom. Hiszen feleségem családjában sok olyasmi történt, apósomtól kezdve, amit az "igazság" nevében követtek el ellenünk. De hasonló történt az édesapámmal is, aki békésen és hűséggel végezte salgótarjáni gyülekezeti munkáját. Igazságérzetünk akkor is tiltakozott..., mint ahogy most is tiltakozik minden olyasmi ellen, ami a pártállam hamis igazságából él és táplálkozik..."

Végül álljon itt az első levélből egy idézet, amely mutatja, milyen tisztán látta történelmi alaphelyzetünket. Ez a látás az, amely ma a politikai nézetkülönbségek és a súlyos gazdasági, társadalmi problémák ellenére bizakodóvá és egygé teheti mindazokat, akik nem a zavarosban halásznak, és múltban szerzett kiváltságaik átmentésén fáradoznak, hanem a valódi és radikális megújulás önfeláldozó harcosai akarnak lenni. "...íme, most... az a félelmetes hatalom is elvesztette erejét, mely azt hitte magáról, hogy a mi Urunk Istenünk helyére léphet, és örökké uralkodik majd élők és holtak felett. Csodálatos esemény ez, ami itt történik velünk. Modern korunk egyik kézzelfogható bizonyossága a VAN főlől... esemény, mely a régi bizonyosságokhoz tartozik és kapcsolódik."

+

Halálhíre nagyon fájt, de már nem rendített meg. Tudtam, hogy ama nemes harcot megharcolta, futását elvégezte, a hitet meg-

EMLÉKEZÜNK

---

tartotta, és neki is eltétetett az igazság koronája. Az igazságé, amelynek szerelmese volt, s amelyért olyan radikális szenvedéllyel vetette latba egész emberi egzisztenciáját mindhalálíg.

Temetésén sokan voltunk és sokfélék. Csak ámultam! Ilyen sokan szerették őt, az "egyoldalút", a "szélsőségest", a "besorolhatatlant"? Ilyen sokan értették az útját? Sok volt a számomra ismeretlen arc. De az ismerős is. Szeretteivel, gyülekezete tagjaival, a FÉBÉ képviselőivel, Krisztus menyasszonyaival együtt síratták volt diáktársai és barátai. A temetési szertartás kívánsága szerint úgy történt, ahogyan ő is végezte azt Ordass Lajos ravatalánál az elhunyt végakarata szerint, prédikáció nélkül, imádságba foglalva a búcsúzás fájdalmát és az evangélium vigasztaló üzenetét: Jézus Krisztus halála és feltámadása bűnbocsánatot és örök életet szerzett mindnyájunknak. Neki is. A szolgálatot munkatársa és hű barátja, Takács József végezte. Szép és igaz volt a szó, s meleg a szív, amelyből a szó fakadt. Bennem Jelenések 14,13 vigasztalása is megzendült: "Boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg..., mert megnyugosznak fáradozásaiktól és cselekedeteik követik őket."

+

Most, amikor e sorokat írom, ide képzelem őt még egyszer az asztalom mellé, ahol oly sokszor beszélgettünk. Fáj, hogy nem láthatom többé e földi életben. De hiszem, hogy nem a semmibe ment, hanem Isten örök asztaltársaságába indult. Jézus azt mondja: "Az Isten nem a holtak Istene, hanem az élőké. Mert az ő számára mindenki él." (Lk 20,38).

Köszönöm Istennek, hogy barátja és harcostársa lehettem. Áldott legyen közöttünk szenvedő, tusakodó és tanúskodó életének emléke!

Hévízgyörk, 1992. július 20.

DOKUMENTUMOK

---

dr. Frenkl Róbert felajánlotta lemondását, de azt az egyházvezetőség nem fogadta el. Úgy látjuk, hogy ezzel az egyházvezetőség tagjai személy szerint súlyos bűnrészességet vállaltak az ügyben, és önmagukat is alkalmatlanná tették erkölcsileg tiszták betöltésére.

Ebben az égető helyzetben nem látunk más lehetőséget, mint hogy a zsinathoz forduljunk ennek az egyházunkat súlyosan kompromittáló ügynek sürgős elintézése érdekében. Nyomatékosan kérjük egyházunk zsinatát, hogy egyháztörténelmi és erkölcsi felelősségének teljes tudatában cselekedjék.

Ugyanakkor kérjük, hogy jelen beadványunkat senki ne tekintse személyek elleni támadásnak. Az érintetteket mi változatlanul keresztyén testvéreinknek tartjuk. De tisztásgaiktól való visszalépésük véleményünk szerint nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy a zsinat erkölcsileg hitelesen működjék, és hogy egyházunk e súlyos tehertételtől megszabadulva, végre elindulhasson a lelki és strukturális megújulás útján.

1991. október 31-én

testvéri köszöntéssel
52 aláírás

Az eredeti aláírások megtekinthetők id. Kende Györgynél,
1113 BUDAPEST - Edömer u. 4. II. 3.

BOLE RATZKY LÖRÄND

ELNÖKI MEGNYITÖ AZ ORDASS LAJOS BARÄTI KÖR
1992. június 20. NAPJÁN TARTOTT KÖZGYÖLÉSEN

Három éve alakult meg az Ordass Lajos Baráti Kör és ezzel a Kör életében egy periódus zárult le. Három év mesgyéjén meg kell állnunk, szemlét kell tartanunk, nemcsak eredményeinket kell számbavennünk, hanem hiányosságainkat is és a jövőbe tekintve rá kell mutatnunk azokra a pontokra is, ahol a Kör munkáját eredményesbbé lehetne tenni.

Alapszabályaink szerint a Kör feladata kettős:

Egyrészt Ordass Lajos szellemi örökségének az ápolása, **másrészt**, hogy úgy mondjam: közegyházi feladatunk az, hogy az egyház megújulásáért, annak autonómiájáért, a vallás-szabadság kiteljesedéséért tevékenykedjünk.

Úgy gondolom, hogy a Kör kettős célja harmónikusan egy-ségbe olvad az evangélium és egyben a jogrend uralmának megszilárdítása érdekében kifejtett szolgálatunkban. Tisztában kell lennünk, hogy a Kör elsődleges célja nem Ordass Lajos személyének felmagasztalása, hiszen ezt az ő hitvalló élet-

műve nem igényli, hanem egész életének bizonyosságtevésén keresztül az evangélium ügye melletti kiállásra indítás, amely a Krisztusért való keresztvállalástól sem riad vissza és az evangélium igazságának a szolgálata egész életünkben.

Ordass Lajos szellemi örökségének a szolgálatát többféle síkon és módon kívántuk szolgálni.

Mindjárt első helyen említsük meg azokat az erőfeszítéseinket, melyeket rehabilitációja érdekében tettünk világi és egyházi síkon, majd életművének ismertetésével kapcsolatos sajtó és televíziós tevékenységünket, nemkülönben megemlékezéseinket szeretném megemlíteni.

Ismeretes, hogy a kezdetben kedvezőtlen miniszteri határozat után Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter úr 1990. április 23-án kelt határozatával rehabilitálta állami vonalon Ordass Lajost.

Sajnálatos, hogy egyházi részről nem került sor egyértelmű és világos határozathozatalra. Kétségkívül történtek ebbe az irányba mutató lépések, de a részletmegoldások elvették azt az örömet, amelyet a gyors és határozott egyházi állásfoglalás jelenthetett volna. A déli kerületi presbitérium megállapította ugyan, hogy Ordass megválasztásától haláláig törvényes püspököknek volt tekinthető és az ügyet továbbterjesztette az országos presbitériumhoz, amelynek jegyzőkönyve nem volt fellelhető. Amikor 1991 végén az egyház vezetősége Ordass Lajos özvegyét felkereste egy rehabilitálásra utaló levéllel, amelynek a hivatkozott mellékletei azonban hiányoztak, ezt a rehabilitációs eljárás lezárásának szánták annál is inkább, mert bizonyos anyagi jóvátételre is sor került.

Az egyház akkori vezetőségét annyiban felelősség terheli Ordass Lajos eltávolítása miatt, hogy nem tiltakozott az 1957 évi 22 tvr. törvénytelen alkalmazása ellen, sőt mindezek után a püspöki tisztet megürültnek jelentették ki és sor került Káldy Zoltán megválasztására.

Mint említettem, nem akarok külön foglalkozni Ordass Lajos életművének megismertetésére irányuló tevékenységünkkel, elsősorban a róla szóló kitűnő Terray könyvről, illetve az ő munkáival és fordításaival, hanem azt szeretném elmondani, hogy Dóka Zoltán testvérünk kezdeményezésére a IV 2-es stábjába videofelvételt készített az ő, Ordassné, Terray László és az én közreműködésemmel, melynek levetítésére két évvel ezelőtt sor került. Külön is ki szeretném emelni Dóka Zoltán nagyszerű értékelését.

Itt szeretném megemlíteni, hogy az Amerikai Magyar Konferencia Clevelandból Kur Csaba szobrászművész ajándékként két Ordass reliefet küldött, az egyik elhelyezésére a budahegyvidéki templom bejárati helyiségében ez év október közepén fog megtörténni, annak emlékére, hogy Ordass Lajos rehabilitálása utáni első istentiszteletét ott tarotta.

Beszámolóm második felében az egyház megújulásáért vállalt felelősségünk másik területével: a zsinattal szeretnék foglalkozni.

Azt hiszem túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a Keresztyén Igazság szinte túltengett a zsinattal foglalkozó cikkekkel és számos fórumon igyekeztünk a figyelmet felhívni a legégetőbb kérdésekre.

Talán nem lesz felesleges, ha Kapi Béla püspökünk klasztrikus megállapítását idézem az egyház szervezetéről:

"Az egyház jogi szervezete olyan, mint egy művészi ékesítésű ámpolna, melyet a történet négy százados acélkeze emel magasba. Örök értéke abban rejlik, hogy ezt az ámpolnát Krisztus élő testének sugárzó fénye tölti be. A jogi és történeti egyház örök tartalma és munkaprogramja a lelki egyház."

Éppen egy éve múlt, hogy a zsinat megkezdte munkáját.

A zsinat összetételét illetően megállapíthatjuk, hogy az nem éppen a legideálisabb. Nemcsak azért, mert az egyes egyházak nem megfelelő képviselőkhöz jutnak (pl. Csanád-Csongrád, Hajdú-Szabolcs elnéptelenedett), hanem a női lelkészek és a fiatalság sincs kellőképp képviselve, holott az ő részükre készül az új törvény és a szakszerűség is sok kívánnivalót hagy maga után. Egyébként a tapasztalatok azt mutatják, hogy a zsinati tagságra csak nehezen találtak vállalkozó személyt, mivel az igen nagy megterheléssel jár. Mindehhez járult még az ún. kétlépcsős javaslat mellékvágányra siklatása egy másik problémával való összekapcsolása révén, ami aztán helytelen irányba vitte a dolgokat. Sajnos a jogászok száma sem túl nagy és a tárgyalások vezetése, vagy inkább erélytelen vezetése miatt a parttalan hozzászólások nem viszik előbbre az ügyet.

Talán nem lesz felesleges, ha a zsinat legitimitásának kérdésében Magassy Sándor beadványára az 1. sz. bizottság által hozott állásfoglalásból néhány megállapítást idézek:

A bizottság egyetértett abban, hogy Ordass püspök letartóztatása után az egyházi vezetés nem rendelkezett legitimitációval, mert az egyházi vezetőket gyakorlatilag az államhatalom - az egyház népének megkérdezése nélkül - ültette hatalmi pozíciókba és az egyházi törvényeket sem egy autonóm testület alkotta. Az egyházi választások, - eltekintve attól, hogy csak egy állami jelölt volt, - nem nyújtottak alternatív megoldásokra befolyásolási lehetőséget, hanem csak az államilag meghatározott egyházpolitika igenlésére.

Az evangélikus egyháznak mindezek ellenére volt egy többé kevésbé funkcionáló jogrendszere, amelyet nem lehet kétségbevonni, noha ez nem felel meg a demokratikus jogrendszer követelményeinek és ez számos törvénytelenységhez és méltánytalansághoz vezetett. Minthogy ezt a ma is hatályosuló jogrendszert csak új törvényekkel lehet hatálytalanítani, - az

egyház - az államhoz hasonlóan - sem tud tiszta lappal indulni, hanem magával hozza a múlt jogi örökségét és így bizonyos fókig, akár akarjuk, akár nem, kontinuitas áll fenn a múlt jogrendszerével.

Az 1934-37 évi zsinat jelentette az utolsó alkotmányos zsinatot, az ezt követő zsinatok már letértek az alkotmányosság útjáról. A zsinat az időközben történt számos változás miatt nem tartotta lehetségesnek az 1934-37. évi zsinati törvények átmeneti hatálybaléptetését.

A zsinat nagyon vontatottan halad előre. Ennek legfőbb oka, hogy nincs koncepciója, átfogó elképzelések hiányoznak. Nagy az elbizonytalanodás atekintetben, hogy milyen célokat kell szolgálni, milyen reformokra van egyáltalán szükség. Elhibázott dolog olyan reformokat egyáltalán tárgyalni is, amelyek a közvéleményben még nem értek még, a kritika rostáján nem mentek keresztül. Az is negatívumként értékelhető, hogy egy év elteltével most kezd a zsinat az alapelveket tárgyalni, ami a zsinati munka sine qua nonja, és amely nélkül lépni sem lehet. A problémák megkerülésével, pl. hogy a területi beosztást funkcionális szükséglet alapján kell megállapítani, értve ez alatt, hogy pl. mit várunk el a püspöktől és ezen az alapon döntünk a kerületek kérdésében, csak növelik a bizonytalanságot és nem visznek előbbre. A múlt ülésen elfogadást nyert a hatalmi ágak szétválasztása, mostmár megint ezzel ellentétes javaslatok kerülnek a plénum elé. Ez az állandó visszatérés a régebbi kérdésekhez egyik gátja az előrehaladásnak.

A zsinati joganyag előkészítésére nem volt elég idő és kellőkép nem került ismertetésre, hogy ennek alapján előzetes konszenzus alakulhatott volna ki a legfőbb teendők tekintetében.

A zsinat eddigi sovány eredményei közül mégis figyelmet érdemel, hogy a zsinati elnökség választásos uton került helyére, bár az ezzel kapcsolatos tájékoztatás azt eredményezte, hogy több jelölt visszalépett.

Ugyancsak eredmény, hogy megszületett a tárgyalási és ügyrend, ha nem is mindenben szerencsés tartalommal (pl. 2/3-os többség kell az egyes törvények elfogadásához, ami aligha helyes. Ugyancsak elkezdte a zsinat az egyháztagság és egyházközséggel kapcsolatos problémák tárgyalását. A jövő heti plenáris ülés foglalkozni fog az alapelvekkel, folytatni fogja az egyházközség szerveivel kapcsolatos jogszabályok tárgyalását, dönt az etikai bizottság kérdésében, továbbá a zsinati törvény kérdésében. Aligha teljesíthető az az elképzelés, hogy a zsinat a jövő év végére fejezze be munkáját.

Az Ordass Lajos Baráti Kör
1992. június 20-án tartott
közgyűléséhez.

Nagy Miklóstól

Tisztelt Közgyűlés!

A XX. század embere két ízben is szemlélője, elszenvedője avagy áldozata volt a világhatalomért folyó ádáz küzdelemnek. Immár történelmi tény, hogy a század elején nyílt sisakkal folyt a küzdelem az akkori nagyhatalmak között... a század derekán majd az ezt követő hidegháborús évtizedekben az egyik térségben már a különféle - "izmusok" - zászlaja és - "diktatúrák" - takarója alatt vívták harcukat a gigászi erők.

- Történelmi tény, hogy az egyik fajta diktatúra szívében éppen az evangélikus egyház emelte fel a szavát az embert megalázó önkény ellen. A - "Hitvalló Egyház" - két vezéralakjának: Niemöller-nek és Bonhoeffernek nevét, helytállását, illetve vértanúságát az egész világ keresztyénsége ismeri és bizton hiszem, hogy az ottani és az egyetemes egyháztörténet híven megőrzi.

Bizton hiszem azt is, hogy e két vezéralakot követő püspökök és a sokszáz szolgatárs neve ugyancsak úgymond "arany betűkkel" jegyeztetett fel a történetírás lapjain.

- Történelmi tény, hogy az ellenpóluson - a jó másfél évtizeddel korábban létrejött diktatúrában - efféle "hitvallásról" nem tudunk. Mondhatnám nem is tudhatunk, hiszen a reformáció tüze ezt a térséget nem érte el és egy merev hierarchiában szerveződött egyházban kifejezett megbízás avagy kijelölés nélkül efféle "hitvallás" alig képzelhető el.

- Történelmi tény, hogy a hidegháborús esztendőök legelején, mikor is az atheista - diktatúra hatalmát a befolyása alá került peremállamokra - így hazánkra is - kiterjeszteni törekedett: magyarhoni evangélikus egyházunk két olyan püspökkel is megáldatott, akik igenis kiálltak az ember lelkiismereti szabadsága és az egyházunk függetlenségének ügye mellett. Szerény értékítéletem szerint csak mély főhajtással köszönhetjük meg Nékik, hogy az egyházunkért zokszó nélkül viselték el a börtön éveket és talmi bírálókat arra sem méltatták, hogy az elébük tett "kegyelmi kérvényre" rátekintsenek.

- Történelmi tény, hogy az elmúlt négy évtizedben az állami diktatúra vezényelte úgynevezett zsinataink nemhogy akadályozták volna, de talán inkább segítették azt a folyamatot, mely egyházunk szervezetét és munkásait szétzilálta, szétverte intézményeit és iskoláit; - mindezzel a lét és nemlét határára sodorva egyházunkat.

A jelenleg ülésező zsinatunk mindezen tragikus történésekre csak egy gyöngye oldalnyi "Nyilatkozat"-tal reagál (Bp. 1991. november 24.), benne alig egy sornyi sztereotíp szöveggel: "Ezzel elhatároljuk magunkat az 1948-53. és 1966. évi zsinatok hibáitól."

Engedelemmel mindez az igazságot kereső és az igazságot szolgáló Iustitia megcsufolása.

Ne feledjük: a jelenkori tetteinkre már nincsen, mert immár nem lehet! Semmiféle mentség, - nem mondhatjuk, hogy azokat részben vagy egészben bámféle kényszer avagy diktatúra vezérelte.!

Felelősségünk - a zsinat felelőssége is - minden vonatkozásban kristálytisztán áll és teljes.!

Tisztelt Közgyűlés!

A - "Keresztyén Igazság" - c. folyóirat tavaszi számában dr. Bolératzky elnök úr cikket közöl - "Töprengés egy zsinati döntés felett" - címmel. Az előzőekben már részben aposztrofált "Nyilatkozat" kiegészítésére tett javaslatát a zsinat elvetette.

A szavazás számadatait is közli.

A 20 igen szavazatot - gondolom én - Iustitia az igazság istennője is csak igenelni tudná.

A 28 nem szavazatra csak azt tudom mondani, hogy a megélt történeti tényeket értelmetlenül tagadni lehet, de - letagadni - nem.!!

A 11 tartózkodás tárgyában már gondban lehet bárki is, mert azok, akik alapvető erkölcs-etikai kérdésekben nem tudnak állástfoglalni, nos azok egy olyan "sajátos esküdtszék" érdemtelen tagjai, akik vagy nem tudnak vagy nem akarnak megfelelni vállalt tisztségüknek.

Engedtessék meg odanyilatkoznom, hogy a többségi "elv" alkalmazása ehelyütt alapvetően hibás.! Szeretném remélni, hogy nem kell elismételnem, hogy mit tartott Luther a többségi elvről. (A többségi elv nem elv, mert az csak azt mondja ki, hogy két vízfej több, mint egy fő lángész.!)

Nem fogadható el a cikkek azon feltételezése sem, hogy a zsinat nem akart a két börtönviselt püspökünk vonatkozásában - diszkriminálni -, mert hát ugyanezen zsinati "Nyilatkozat" 5. bekezdése ezt írja: "A múlt részletes elemzése szakemberek feladata, hogy hitelesen, harag és részrehajlás nélkül összegezzék és értékeljék a nehéz történelmi korszakot az eljövendő nemzedékek okulására is."

Kérdem én: ki avagy kik lesznek azok a - szakemberek-, akik harag és részrehajlás nélkül összegeznek??...

Kérdem én: ki avagy kik lesznek azok a - szakemberek-, akik harag és részrehajlás nélkül értékelnek??...

Hogyan akar a zsinat "az eljövendő nemzedékek okulására" történelmet oktatni - nevesítés nélkül -, mikor - és ez is történelmi tény, mert tanú lehetek rá - jó pár esztendeje tekintélyes gyülekezetünk javakorbéli papja vallotta meg nékem, hogy ő és korosztálya egy szót sem hallott a teológián az Ordass Ügyről és számára a "lila" könyvek a teljes újdonság erejével hatnak...!

Per analogiam: miként lehet - nevesítés nélkül - a magyar nemzet szabadságharcáról történelmet oktatni "az eljövendő nemzedékek okulására" avagy arról csak beszélni is Batthyányi, Andrásy, Kossuth, Petőfi, avagy a haza bölcsének neve említése nélkül?? Miként lehet Arad gyalázatát a hóhér Haynau és a 13 tábornok nevének kimondása nélkül megérettetni?? Avagy, - hogyan beszéljünk a reformáció történeiről Luther, Melancton, Gusztáv Adolf, de Ruyter Mihály, Kálvin, Caraffa, a gályarab papok - Haubner Máté, Wimmer Gottlieb Ágost, az egyházépítő Perlakiak, Tessedik Sámuel, Székács József, Gyurácz Ferenc nevének meg és feljegyzése nélkül??

Hogyan mondjuk el "az eljövendő nemzedékek okulására", hogy Valaki a nyíregyházi templomunkat 1944. október 30-án újra szentelte, mert újra kellett szentelnie és volt ezt követően Valaki, aki viszont iskoláink ügyéért a börtönt is jó szívvel tudta vállalni, mert hittel vallotta: "Isten egyházát az iskoláiban tartja meg."

Hogyan mondjuk el "az eljövendő nemzedékek okulására" - nevesítés nélkül, hogy a szabadság heteiben - hónapjaiban volt két börtönviselt püspökünk is, akik az első hívó szóra újra az egyház élére állottak; egyetlen zokszó és sértődés nélkül álltak a kormányrúd mellett - szolgáltak.!

Hogyan mondjuk mindezt el, mikor megosztottságában a zsinat nagyítóval keresi mások szemében a szálkát, - a sajátjában azonban a gerendát sem akarja észrevenni éppenséggel most: diszkrimináció okán.????!!

Szerénységem azt vallja: diszkrimináljon zsinatunk teljes bátorsággal és vesse a két börtönviselt püspökünk és szolgatársainak nevét "arany betűkkel" egyháztörténetünk és történelmünk lapjaira saját "kezűleg" és ne cedálja ezt a munkát senki másra, sem belső, sem külső szakértőre, mert idevonatkozóan is érvényes a wormszi gyűlésen elhangzott figyelmeztetés: "... mert nem jó dolog, de nem is tanácsos, hogy az ember a lelkiismerete ellen cselekedjék."

Régóta tudjuk, mert generációink megtanulta:

"Csak törpe nemzet felelhető ős nagyságot,

Csak elfajult kor hős elődeit;

A lelkes eljár ősei sírlakához

És gyűjt fényénél új szövétnekét.

(Garay J.)

A fasori gimnázium aulájában köbevésvé olvasható: "Megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká tesz titeket," ami is azt jelenti, hogy míg a hazugság béklyóiban vergődünk nem lehetünk szabadok...

Indítványozom, hogy a Baráti Kör hívja fel a zsinat elnökségének a figyelmét arra, hogy a "Nyilatkozat" terjedelmét illetően méltánytalan az elmúlt négy évtized tragikus történéseihez és meggyötört evangélikus egyházunkhoz; - tartalmaz pedig - talán az elmondottak alapján is - elfogadhatatlan, mivel a közegyház népének szellemi képességeit megengedhetetlen módon alábecsüli.

Indítványozom, hogy a Baráti Kör beadvánnyal hívja fel az ülésező zsinat és annak elnökségének figyelmét arra, hogy az elmúlt tragikus történelmi időszakot súlyának megfelelően törvénnyel zárja le. Ezen törvény taxative sorolja fel a diktatúra azon kényszer intézkedéseit, melyek nyomán egyházunk elemi jogait és függetlenségét nem gyakorolhatta azaz elveszítette minden e tényből fakadó vonzatával együtt. Ezen törvény taxative sorolja fel azon püspökök és szolgatársaik nevét, akik mindezen folyamatokkal szembe helyezkedtek, ellenálltak azaz háborúságot szenvedtek az igazságért.

Vallom, hogy az elmúlt "gyászorszakot" lezáró törvény a legkevesebb, amit a közegyház népe joggal elvár a zsinattól, mert csak az igazság megismerése - azaz kimondása - teheti szabaddá. Enélkül nincs, mert nem lehet bármiféle megújulás!

Budapest, 1992. június 20.

Nagy Miklós

Tisztelt Zsinati Elnökség!

Az Ordass Lajos Baráti Kör 1992. június 20. napján tartott évi rendes közgyűlésünkön Nagy Miklós a mellékelten írásba foglaltakkal egyezően annak a véleményének adott hangot, hogy a zsinat múlt év novemberi ülésén hozott nyilatkozata sem alaki, sem tartalmi szempontból nem kielégítő, ezért javaslatot tesz a hiányosságok kiküszöbölésére.

Az Ordass Lajos Baráti Kör egyetért azzal a javaslattal, hogy a zsinat küldjön ki az elmúlt 45 év egyházi történéseinek feltárása érdekében szakértő-történész bizottságot, mert a fent említett zsinati nyilatkozat túlságosan általános szinten mozog, magát az egyházat hibáztatja a törvénytelenések miatt, ahelyett, hogy személyek felelőségét állapítaná meg. Ennek a feltárásnak tartalmaznia kell a diktatúra korszakának mindazokat a kényszerintézkedéseit, melyek egyházunk elemi jogait és függetlenségét korlátozták, vagy megszüntet-

DOKUMENTUMOK

---

ték. Természetes kíváncsi lenni, hogy névszerint meg legyenek jelölve azok a püspökök, illetve lelkészek, akik az egyház jogait csorbító ezekkel a folyamatokkal szembehelyezkedtek. A református egyház tekintetben például szolgálhat, mert az elmúlt héten a "Hitélet" adása keretében méltó módon emlékezett meg mártírjairól. Az evangélikus egyháznak sem szabad véka alá rejtenie azoknak a nevét, akik az igazság mellett kiálltak, hisz a hírek is B4 rehabilitáltról szólnak, nevek megjelölése nélkül.

Csak az elmúlt évek történéseinek az igazság szellemében történő feltárása után lehet remélni, hogy a lelkek megnyugszanak és csak ez után lesz a zsinat is abban a helyzetben, hogy a múltat minden kirívó törvénytelenséggel lezárja és utat nyisson a megújulásnak.

Hittestvéri köszöntéssel:

dr. Boleratzky Lóránd s. k.

id. Kendeh György s. k.

Nyilatkozat

Dr. Ordass Lajosné az alábbi nyilatkozat közzétételére kérte fel szerkesztőségünket:

Szükségesnek tartom annak kinyilvánítását, hogy férjem munkáinak egyedül jogosított kiadója belföldön az Ordass Lajos Baráti Kör, külföldön pedig az Oslói Ordass Alapítvány s ezek javára a szerzői jogról minden ellenszolgáltatás nélkül mondtam le.

Budapest, 1992. augusztus 21-én

Dr. Ordass Lajosné

DOKUMENTUMOK

Dr. Harmati Béla urnak
evangélikus püspök
Budapest - Puskin u. 12.

Püspök Úr!

Engedje meg, hogy nyílt leveél formájában tárjam fel az alábbiakat.

Az Evangélikus Élet f.évi május 31-én megjelent 22. számában a következő hír olvasható:

"A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Bírósága 1992. május 14-én, Budapesten tartott ülése felülvizsgálta az 1945-1989 közötti években különböző egyházpolitikai okokból sérelmet szenvedett lelkészeinek és egyházi tisztségviselőinek ügyét. Megállapította, hogy (B4 név) méltánytalanul szenvedett joghátrányt és ez a tény egyházi szolgálatának korlátozását is jelentette.

Az Országos Egyházi Bíróság ülésének mai végzése az egykori határozatokat ezennel semmisnek jelenti ki.

Egyházunk Isten előtt is felelős legfelső bírósági testülete e végzés kimondásával rehabilitációt nyújt.

Budapest, 1992. május 14-én

dr. Luthár Jenős s.k.

dr. Fabiny Tibor s.k.

dr. Török Gábor s.k.

Szirmai Tibor s.k.

Kalácska Béla s.k.

Ez a Határozat nagyon sok kérdést rejt magában. A szakemberek számára is, de az egyszerű gyülekezeti tagok számára is.

A legáltalánosabb és legtermészetesebb kérdést a zárójelbe tett, elhallgatott és nyilvánosságra nem került B4 név - személy jelenti! Kik ezek a személyek? Akár élők, akár elhúnytak, de titkolózásnak nincs helye, különösen is rehabilitáció során nem lehet! -

Ebben az ügyben június 15-én ajánlott levelet küldtem az Ev. Élet szerkesztőjének és az elhallgatott személyekre vonatkozólag felvilágosítást kértem. Telefonon azt a választ kaptam, hogy a Határozat szövegét csak szám megjelöléssel kapta közlésre.

Ugyancsak június 15-én, érdeklődő levelet intéztem az Országos Egyház Vezetőségéhez a B4 ismeretlen rehabilitált személy ügyében. Az alulírott napig semmiféle választ senkitől nem kaptam. Közben eltelt 63 nap.

Hogy a kérdés felett miért nem tudok napirendre térni, - azt úgy gondolom, Püspök Úr megérti, sőt természetesnek is tarthatja, hiszen az evangélikus lelkészi karnak nemcsak az az élő tagja vagyok, aki 1950-ben az ORDASS-perrel kapcsolatban dr. Keken András néhai Budapest, Deák téri igazgató-lelkésszel együtt 3 hetet "üdültem" a hírhedt Andrássy úti székházban, majd a kistarcsai internálótáborban kaptunk elhelyezést. Az internálás végeztével pedig nemcsak a vihararoki tanyavilágba deportáltak feleségemmel és 3 kisgyermekemmel együtt. A 2.5 évi deportálást megszüntető Határozat után változatlanul a tanyán maradtunk, mert nem volt hová mennünk. Talán érthető, hogy a sok és különös tapasztalat, átélt esemény után még ma is az a valóság, hogy minden internálással-deportálással kapcsolatos ügy a húsomba vág, és minden rehabilitáció szorongó kérdésekkel szakad rám. Ez az elhallgatott B4 rehabilitált személy és a vele kapcsolatos ügy hosszában és mélységében izgat, és nemcsak engem foglalkoztat, hanem gyülekezeti tagokat is nyugtalanít: mi van e hallgatás mögött?...

DOKUMENTUMOK - TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A legelembb: erkölcsi elégtételhez hozzátartozik a nyilvánosság!

Kérem Püspök Urat - nemcsak a magam nevében, hanem mindazok nevében is, akik engem ebben az ügyben megkerestek, haladéktalanul és fenntartás nélkül hozza nyilvánosságra a május 14-én rehabilitált 84 személyről szóló névsort. Ez a közlés lesz egyedül megnyugtató válasz e nyugtalanító helyzetben.

Budapest, 1992. augusztus 20.

Erős vár a mi Istenünk!
id. Kende György s.k.
lelkész

The 15th issue of our periodical begins with János Ittész' Reformation Day sermon. Then we publish the second -final- part of the essay titled "Preconditions of New Testament Christology in the Old Testament" by Hans Heinrich Schmid, professor of Old Testament in Zurich. - At several people's request -together with one of the lecturer's poems- we publish the lecture titled "Luther on the gift of the Lord's Supper" given by László Scholz on 21st November 1991 on the occasion of the common open university program organized by the OLBK and the Kelenföld congregation. - On behalf of the OLBK and this periodical Zoltán Dóka commemorates László Csengődy, who found his death under tragic circumstances. - Among the documents we publish our "Open Letter" to the Synod of the Hungarian Lutheran Church, dr Lóránt Boleratzky's presidential opening speech on the annual members' meeting of the OLBK on 20th June 1992. - The widow of Bishop Lajos Ordass protests in a letter against some false rumours that have come to her knowledge. - And finally an "Open Letter" to Bishop Béla Harmati on some case concerning rehabilitation.

In der 15. Folge unserer Zeitschrift finden wir eingangs die Reformationspredigt von Pfarrer János Ittész. - Wir bringen den zweiten abschliessenden Teil der Studie des Professors für alttestamentliche Theologie in Zürich, Hans Heinrich Schmid über die alttestamentliche Vorbedingungen der neutestamentlichen Christologie. - Auf vielseitiges Verlangen veröffentlichen wir den Vortrag des Pfarrers László Scholz unter dem Titel "Luther über das Geschenk des Abendmals", den er gelegentlich der gemeinsamen Veranstaltung der Ordass Lajos Gesellschaft und der Gemeinde Budapest Kelenföld am 21. November 1991 gehalten hat, und schliessen das Gedicht des Vortragenden "Azt már nem!" (Das keinesfalls) bei. - Des tragisch verstorbenen Pfarrers László Csengődy gedenkt Pfarrer Zoltán Dóka im Namen der Ordass Lajos Gesellschaft und auch in dem unserer Zeitschrift. - Unter den Dokumenten publizieren wir unseren an die Synode der Ungarlandischen Evangelischen Kirche gerichteten "offenen Brief", die Eröffnungsrede von Dr. Lóránt Boleratzky, Vorsitzender der Ordass Lajos Gesellschaft, anlässlich der Vollversammlung der Gesellschaft am 20. Juni 1990. sowie den Antrag von Miklós Nagy. - Die Witwe des Bischofs D. Lajos Ordass verwahrt sich brieflich gegen die ihr zur Kenntnis gelangten unbegründeten Gerüchte. - Es folgt ein offener Brief an den Bischof Dr. Béla Harmati in der Rehabilitationsfrage.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Boleratzky Lóránd ny. ügyvéd, egyet.m.tanár	- Budapest
Dóka Zoltán gyülek.lelkész	- Hévízgyörk
Ittzés János gyülek.lelkész	- Kőszeg
Kendei György id ny.lelkész	- Budapest
Nagy Miklós ny.mérnök	- Budapest
Schmid, Hans Heinrich egyet. tanár	- Zürich
Scholz László ny.lelkész	- Budapest

x x x x x

FELHÍVJUK BARÁTAINK ÉS OLVASÓINK FIGYELMÉT ALÁBBI KIADVÁNYAINKRA

ORDASS L.:	A keresztfa tövében. Nagyheti áhitat	-	100 Ft
ORDASS L.:	Vádirat (korrajz)	-	40
GIERTZ-ORDASS:	Házát kősziklára építette	-	150
GIERTZ-ORDASS:	Hitből élünk	-	200
TERRAY L.G.:	Nem tehetett mást. Ordass L. életrajza	100	
ORDASS L.:	Nem tudok imádkozni. Az imádkozásról	100	
RITTER K.:	A lelkipásztor imádsága	-	60
KAPI B.:	Isten hárfása. Gerhardt Pál élete	...-	150
VAJTA V.:	Hit és élet összecsengése	...-	40
VIRÁG J.:	Dr. Luther Márton önmagáról. Életrajz-	100	
BOTTA I.:	Dévai Mátyás	-	80
SCHOLZ L.:	Tisztítsd meg szívedet	-	80
BOLERATZKY L.:	Az Evangélikus Egyház jog I.	-	350
BOLERATZKY L.:	A miskolci E.Jogakadémia múltja, jelentősége	-	40

**A KIADVÁNYOK MEGRENDELHETŐK, MEGVÁSÁROLHATÓK A KIADÓHIVATALBAN
1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.**

A "Keresztyén Igazság" zavartalan kézbesítése érdekében kérjük a címváltozást bejelenteni.

Kiadóhivatal